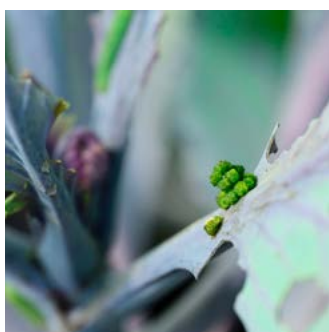

Vrienden MAGAZINE

● ISVW VRIENDEN

JAARGANG 30
NUMMER 4
DECEMBER 2024

ISVW
● VRIENDEN

*"Wijsheid begint met
verwondering."*

*Socrates, Grieks filosoof
(469 - 399 v Chr.)*

Inhoudsopgave

Vriendenmagazine nr. 4 - december 2024 'Bij nader inzien'

Van de Voorzitter	3
Agenda Activiteiten	4
Kitty van der Vliet essaywedstrijd 2024	5 - 6 - 7 - 8
Ruim denken Marjan Slob	10 - 11
Filosofie aan de keukentafel	12 - 22
Kinderpagina	13
In beeld Rosemarijn.	18
Vrienden Leesclub	19
Mensen van de ISVW.	20 - 21
De kracht van filosofische projecten	25
Netwerkdag filosofische cafés.	29
Geef Vriendschap cadeau	30
Colofon	32

Bij nader inzien

Door Frans van der Lem

Alleen al de formulering geeft te denken. Het gaat over een vooringenomen standpunt, waarbij men – door erover na te denken – tot een andere conclusie is gekomen.

Vanwege de interne tegenstrijdigheid roept het begrip spanning op. Net zoals bij 'goedbedoeld'. Daarbij is men met een positieve intentie aan de slag gegaan, maar heeft het verkeerd uitgekapt.

Grasduinend op internet verschijnt een diversiteit aan uitgaven met de titel Bij nader inzien. Sommige zeer actueel. Om te beginnen een website over 'filosofische reflectie'. Vooral boeken, zoals een afscheidsrede van iemand die met pensioen gaat, psychologische romans en religieus-humanistische beschouwingen. Maar ook confrontaties met seksueel misbruik waarvoor jarenlang is weggekeken: "Seksueel misbruik hier onder onze neus? Hoe kan dat? Wat, waar, wanneer?"

Noemenswaardig is de roman uit 1963 van J.J. Voskuil. In de periode 1946–1953 van het naoorlogse Amsterdam, ontwikkelt zich een hechte vriendschap tussen een groepje studenten Nederlands. Ze discussiëren over politiek, literatuur, seksualiteit, leven en dood. Vier decennia

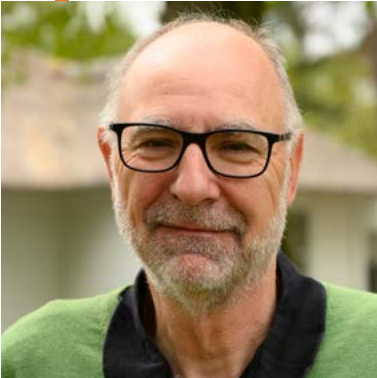
later blikken ze terug op die tijd, nadat ze weer bijeenkomen door de zelfdoding van een van hen. Het boek is in 1991 verfilmd.

Hannah Arendt (1906-1975) beschrijft hoe zij zich - in de jaren voorafgaand aan de oprichting van Israël - intensief bezighoudt met de zionistische politiek. De machtsgreep van Hitler heeft haar in 1933 tot zioniste gemaakt. Midden in de Tweede Wereldoorlog, in 1943, verlaat ze de zionistische beweging omdat ze het fundamenteel oneens is met de manier waarop er naar een Joodse staat wordt gestreefd. Tachtig jaar na dato zijn haar opstellen uit de jaren 1944-1948 verrassend up-to-date en prikkelen ze tot nadenken over de ideeën, illusies en misvattingen waarmee aan het avontuur van de Joodse staat is begonnen en over de redenen waarom het niet tot een oplossing komt in het Midden-Oostenconflict.

Van de voorzitter

Het laatste Vriendenmagazine van 2024

Door Fred Ahsmann

Het is alweer zover: de laatste editie van het Vriendenmagazine van dit jaar ligt voor je. En zoals traditie, is het decembernummer een papieren magazine, dat op de ouderwetse manier met de post verspreid wordt. Hoewel we ook dit jaar de eerste drie edities digitaal hebben verspreid, blijft deze fysieke afsluiter een warme traditie.

Dit nummer markeert niet alleen het einde van een bijzonder jaar, maar ook het begin van een nieuw, veelbelovend 2025. 2024 was een jaar om trots op te zijn. Het vernieuwde Filosofenpad werd feestelijk in gebruik genomen en Hans Achterhuis werd ons tweede erelid. We organiseerden acht drukbezochte filosofische cafés en gaven vier rijk gevulde magazines uit. Bovendien steunden we talloze bijzondere projecten. Denk bijvoorbeeld aan de Socratesbeker, het eerste filosofiefestival *Denkkracht*, waarmee filosofie breder toegankelijk werd gemaakt en het project van Renate Schepen over vergeten denkers. Ook de Kitty van der Vliet essaywedstrijd, met maar liefst 37 inzendingen van jonge filosofen en het ISVW-fellowship van Tim Christiaens konden dankzij onze steun plaatsvinden. Op het moment van schrijven buigt het bestuur zich nog over de subsidieaanvragen van de tweede ronde van dit jaar. Helaas kunnen we niet alles honoreren, maar onze steun blijft onmisbaar voor veel initiatieven.

2025 belooft ook weer een inspirerend jaar te worden. Het programma voor de maandelijkse filosofische cafés is klaar en de voorbereidingen voor de jaarlijkse Vriendendag zijn in volle gang. Net als afgelopen jaar verschijnen er vier magazines en we blijven bijzondere initiatieven royaal subsidiëren. We onderzoeken daarnaast hoe we actiever nieuwe donaties en schenkingen kunnen werven. Begin 2025 zullen we daar meer over delen. Het behoud van ons vermogen is immers essentieel om de publieksfilosofie in Nederland te blijven ondersteunen. Zonder onze subsidies zou de filosofische wereld er een stuk kariger uitzien – iets waar we ons met recht trots op mogen voelen.

2024 bracht ook veranderingen in ons bestuur. Secretaris Fons Bouthoorn nam afscheid en werd opgevolgd door Jaap Obbink. Daarnaast verwelkomden we Bas Messers. Beide heren worden tijdens de algemene ledenvergadering formeel benoemd. Joost Pigmans heeft laten weten niet beschikbaar te zijn voor een tweede bestuursstermijn vanwege zijn reisplannen. Dit betekent dat we op zoek zijn naar een nieuwe penningmeester. Voel je je aangesproken? Laat het ons weten!

Geen eindejaarseditie zonder een woord van dank aan onze vrijwilligers. Dankzij jullie inzet en toewijding bloeit onze vereniging. Aan alle leden van de cafécommissie, redactiecommissie, Vriendendagcommissie, PR-commissie, subsidieadviescommissie, kascommissie en continuïteitsbestuur. Jullie inzet maakt het verschil. Onze grote waardering daarvoor!

Om het jaar feestelijk af te sluiten, nodigen we iedereen uit voor een nieuwjaarsborrel na het januaricafé. Laten we samen het glas heffen op een succesvol 2025!

Agenda

Vrienden Activiteiten en Cafés 2025

Let op! Gewijzigde tijden op zondag!

DATA		VRIENDEN ACTIVITEITEN EN CAFÉS
Zondag 19 januari 2025	14-16 uur	Peter Jurgens geeft een lezing over zijn onlangs verschenen boek <i>Overweldigende ervaringen</i> .
Zondag 23 februari 2025	14-16 uur	Filmcafé met de film <i>Barbie</i> van Greta Gerwig. Welk feminisme vertegenwoordigt Barbie eigenlijk? Chrisl de Kloe en Dan Hassler-Forest zijn te gast. Met inleiding en gespreksleiding door Dick Keijzer en Fred Ahsmann.
Zondag 16 maart 2025	14-16 uur	Vincent Blok geeft een lezing over <i>Filosofie, literatuur en de zin van het leven</i> .
Maandag 31 maart 2025		Uiterste datum voor het indienen van subsidieaanvragen voor uitzonderlijke initiatieven op het gebied van de publieksfilosofie.
5 - 12 april 2025		Week van de Kinderfilosofie met als thema 'Zorg'
● Zondag 13 april 2025	14-16 uur	Tim Christiaens en Max Visser over <i>De toekomst van werk</i> .
Zondag 25 mei 2025	11-17 uur	Vriendendag Veerkracht . Een dag over de filosofie en cultuur van Noord-Amerikaanse Indianen.
Zondag 22 juni 2025	12.30-14 uur	Algemene ledenvergadering
	14-16 uur	Patrick Chatelion Counet geeft een lezing over <i>Het absurde universum</i> .
● Zondag 21 september 2025		Socratesbeker 2025 . Presentatie door de schrijver van het winnende boek.
Zondag 19 oktober 2025	14-16 uur	Michiel Leezenberg geeft een lezing over comparatieve filosofie.
Vrijdag 31 oktober 2025	14-16 uur	Uiterste datum voor het indienen van subsidieaanvragen voor uitzonderlijke initiatieven op het gebied van de publieksfilosofie.
● Zondag 16 november 2025	14-16 uur	Renate Schepen geeft een lezing over <i>Stille stemmen uit de oudheid</i> .
Maandag 1 december 2025		Besluit subsidieaanvragen najaar 2025.

Het programma van de filosofische cafés wordt samengesteld door de cafécommissie. Deze bestaat momenteel uit: Dick Keijzer, Margreet de Zeeuw, Luc Meuwese, Fred Ahsmann, Ellen Hofstra, Eduard Heinerman, Rity van der Avoort en Els Bijsterbosch. Deze commissie streeft naar variëteit en afwisseling in de onderwerpen en beoogt de relatie tussen belangstellenden in publieksfilosofie te verdiepen en te versterken. Wie graag wil meedenken over vorm en inhoud van de cafés, kan contact opnemen met een van de leden van de commissie.

- Cafés met een groene punt bevatten een presentatie van een project dat door de Vrienden is gesubsidieerd.

Let op! Gewijzigde tijden op zondag!

Kitty van der Vliet Essaywedstrijd 2024

'Woedend en Wijs'

Door Els Bijsterbosch
Foto's Erwin van Aalst

Aan jonge denkers deden de Vrienden, samen met de ISVW, de oproep een essay te schrijven over woede en wijsheid: wat is de relatie tussen die twee? We kregen maar liefst 37 inzendingen binnen. 20 oktober was het zover: de shortlist en winnaar van de Kitty van der Vliet Essaywedstrijd 2024 werden bekendgemaakt. Jannah Loontjens gaf een interessante lezing over het thema. Kobi Wapenaar maakte de Kitty v.d. Vliet Uil.

De perspectieven van de vijf beste essays – geschreven door Mart Kosterman, Sigrid Wallaert, Sytske van Koeveringe, Marlous Nooi en Benjamin van Schothorst – vulden elkaar op veel punten aan en verrijkten elkaar, zo vertelde Martha Claeys in het juryrapport.

De winnaar

Maar er kan maar één winnaar zijn, en dat is ... Sigrid Wallaert! Ze schreef *Vree wijs*, een doordacht en goed geïnformeerd essay over de waarde van vrouwelijke woede. Sigrid vraagt zich vanuit haar Gentse achtergrond af of woede 'wijs' is in de dubbele zin van dat woord in het Gentse dialect: een bron van kennis, en tof of leuk. Ze laat overtuigend zien dat juist omdat woede wijsheid bevat, de emotie vaak niet leuk is. "Kwade mensen zijn lastig," schrijft ze.

Sigrid won €2.500,- en de Kitty van der Vliet Uil. ISVW Uitgevers zal de vijf beste essays publiceren. Hierbij alvast vijf voorproefjes. In dit Vriendenmagazine lees je het juryrapport en hebben we de wedstrijd in beeld gebracht.

Alle essays zijn terug te lezen op www.vrienden-isvw.nl

Vree wijs. Over woede en killjoy-kennis

Door Sigrid Wallaert

Ik woon in Gent. Wij Gentenaars zijn soms onuitstaanbare hipsters, dat klopt, maar we hebben dan ook een prachtig aanbod aan koffiebars, onafhankelijke boekhandels, en (veggie) restaurants om trots op te zijn. Ook ons accent en dialect zijn bijzonder. De typerende keel-r die mij met mijn oma en de generaties voor haar verbindt, is deel van ons immaterieel erfgoed, net als de vele uitspraken, stopwoordjes en zegswijzen die het Gentse dialect doorspekken. Gent koestert dit talig archief. De onofficiële leuze van de stad is "nie pleuje": niet plooiën, je niet laten doen, het hoofd recht houden en handelen volgens je eigen waarden. Soms krijgen woorden ook een dubbele betekenis die niet in het woordenboek te vinden is. Zo zegt de Gentenaar goedkeurend "vree wijs!" als blijk van appreciatie en doelt daarbij niet op associaties van kennis of wijsheid. 'Wijs' betekent hier zo veel als 'tof', 'leuk' of 'plezant'.

Wijs erg woedend

Door Mart Kosterman

Op de basisschool vocht ik wel eens met andere kinderen. Toen kon ik niet zo goed omgaan met grapjes die ik nu onschuldig zou noemen. In de pauzes moest ik van mijn vijand afgehaald worden of stampte ik weg met stoom uit mijn oren en tranen in mijn ogen. Aan dat gevoel denk ik terug als ik denk aan echte woede. In dat moment was mijn vijand het enige dat ertoe deed. Een onbeheerste, impulsieve agressie. Ik had nooit vooraf besloten om woedend te worden. Het was meer alsof woede besloot om mij te worden en in mijn plaats te handelen. Maar naarmate ik ouder werd ben ik die rauwe emoties gaan leren beheersen, of in ieder geval in te tomen. Tegenwoordig heb ik het punt bereikt dat ik eerder actief moet proberen mijzelf woedend te laten zijn. Nu besluit ik om de woede te worden in plaats van andersom. In diezelfde periode heb ik veel geleerd en meegemaakt, waardoor ik wijzer ben geworden. Heeft dat met elkaar te maken? Ben ik nu minder woedend omdat ik wijzer ben, of heeft dit een andere oorzaak?

Een poging

Door Sysstke van Koeveringe

Laat ik maar meteen met de deur in huis vallen: ik houd ervan om boos te zijn. Of laat ik het anders verwoorden: met liefde spring ik met alles wat ik in me heb midden in ieder – opkomend, sluimerend, weggestopt – conflict. Oftewel: Nu of nooit! Nee, dat is het ook niet, maar ik ga sinds een tijdje erg goed op me uitspreken over hoe ik erover denk. Dat hier eventuele 'heftige emoties' bij komen kijken, dáár ben ik niet vies van. En al helemaal niet sinds ik me bewust ben van het idee dat er een groot oordeel hangt over de boze vrouw.

Juryverslag Kitty Van Der Vliet essayprijs 2024

Leusden, 20 oktober 2024

Bij sommigen ontsteekt het in vlammen, bij anderen smeult het stilletjes. De een houdt het hoofd koel, de ander heeft een kort lontje. Soms is het alles opslopend en destructief, soms is het iets om je aan te warmen. Er zit een vuur in de mens en het heet: woede.

De relatie van de mens met dat vuur binnenin is op z'n zachtst gezegd ingewikkeld, blijkt ook uit de 37 inzendingen die we voor de Kitty van der Vliet essaywedstrijd 2024 in ontvangst mochten nemen. Aan de deelnemers was de opdracht een essay te schrijven over woede en wijsheid: wat is precies de relatie tussen die twee? Staat woede het wijze denken in de weg of kan die emotie ons net wijsheid brengen? Als jury stelden we zorgvuldig een shortlist op van vijf essays die allemaal op hun manier lovenswaardig zijn. We zullen iets over alle essays zeggen in willekeurige volgorde, waarna ik de winnaar aankondig.

*In het essay *Wijs erg woedend* onderzoekt Mart Kosterman op grondige en analytische wijze de beide concepten. Hij schetst een herkenbaar beeld van kinderlijke woede: stoom uit de oren, gebalde vuisten, en vraagt zich af: waar is die woede heengegaan? Wat doen we als volwassenen om die woede in*

te tomen, en doen we daar wel goed aan? De auteur is sterk in het neerzetten van analytische onderscheidingen, en combineert dat met een fenomenologische benadering. Zo slaagt hij erin om woede niet alleen als een impulsieve emotie, maar ook als een bron van motivatie en verandering te presenteren. De verbinding tussen historische figuren zoals Martin Luther King en hedendaagse activisten illustreert hoe woede kan voortkomen uit een verlangen naar rechtvaardigheid. Woede is volgens de auteur een amorele intensiteit, die aanzet tot handelen. Precies omdat woede op zich geen morele kleur heeft, is het noodzakelijk dat woede door wijsheid geïnformeerd wordt. De auteur concludeert dat wijsheid soms van ons vraagt om die gebalde vuisten van weleer weer boven te halen.

*Dit is ook het punt van *Vree Wijs*, een doordacht en goed geïnformeerd essay over de waarde van vrouwelijke woede. Sigrid Wallaert toont zich expert in het onderwerp en zet een originele argumentatie neer. Ze vraagt zich vanuit haar Gentse achtergrond af of woede 'wijs' is in de dubbele zin van dat woord in het Gentse dialect: een bron van kennis, en tof of leuk. Ze toont overtuigend dat precies omdat woede wijs-*

Kun je een woedende held zijn

Door Marlou Nooi

Kun je woede positief inzetten? In Hollywood lijkt dat van wel. Daar speelt daadkracht na woede-uitbarstingen vaak een prominente rol. De hoofdrolspeler besluit na het zoveelste onrecht dat het genoeg is, uit diens woede en brengt hiermee verandering op gang of laat zien respect te hebben voor diens eigen grenzen. In *The Devil Wears Prada* bijvoorbeeld neemt de hoofdrolspeelster midden in een woede-uitbarsting ontslag, na het zoveelste onrecht dat haar door haar baas, de verschrikkelijk veeleisende hoofdredacteur van *Vogue*, wordt aangedaan. Ze kiest daarna haar eigen pad. In *Legally Blonde* besluit de knappe blondine Elle Woods, nadat ze op Harvard door haar uiterlijk niet voor vol wordt aangezien, haar woede in te zetten om de haters wel te laten zien wat ze waard is.

De lange tenen van onze tijd

Door Benjamin van Schothorst

Als we de woede ontmoeten, is dat vaak in het klein. Neem bijvoorbeeld – en hopelijk alleen als voorbeeld – iets banaals als het stoten van mijn kleine teen aan een tafel. Na de verpulverende vaststelling dat een tafel niet meegeeft, volgt de oerreactie van een strompelend rondje, als een smeekbede aan de goden om vuur of witte fosfor uit de hemel te storten. Wanneer beide ten onrechte uitblijven, heb ik niet zelden alsnog de tafel een gekrenkte schop verkocht. Oog om oog, poot om poot en als de hemel zwijgt, spreek ik wel. Herkenbaar?

heid bevat, de emotie vaak niet tof of leuk is. Woede moet net disruptief en ongezellig zijn, als er echt iets op het spel staat. "Kwade mensen zijn lastig," schrijft de auteur in haar essay. Ze vlecht inzichten van Sara Ahmed en Miranda Fricker om duidelijk te maken waarom dat eigenlijk logisch is. Kwade mensen weigeren om gezellig mee te doen en vragen in plaats daarvan aandacht voor onrecht en ongelijkheid.

Waar *Vree Wijs* een analytisch argument presenteert, kiest Syske van Koeveringe in *Een poging voor een persoonlijkere en meer essayistische stijl*. Misschien is de complexe ervaring van woede wel het beste te vatten in deze stijl: een literair citaat wisselt de auteur af met een persoonlijk verhaal, dan weer met een beschouwender stuk. De jury looft de literaire schrijfstijl en de meeslepende vertelstem. De auteur toont zichzelf zoekend, en het voelt intiem om daar getuige van te zijn. Ze brengt literatuur en filosofie samen en verweeft haar eigen gedachten met die van Audre Lorde, Rebecca Solnit en anderen. Het levert een mooie fenomenologische zoektocht op, waarin de stem weerklinkt van een vrouw die vrede zoekt met de kracht van haar boosheid.

Centraal in alle essays staat de spanning tussen de twee gezichten van woede. De emotie kan een reflectie zijn van ons onrechtvaardigheidsgevoel, maar ook een schijnbaar irrationele en destructieve kracht. Die twee gezichten worden in *Kun je een woedende held zijn* op originele wijze, aan de hand van populaire films, meteen duidelijk voor de lezer. Waarom moet je als kijker altijd sympathiseren met de woede van de held, maar nooit met die van de schurk? Marlou Nooi onderzoekt die vraag in het kielzog van Aristoteles en Martha Nussbaum. Ze legt de woede van Matthijs van Nieuwkerk naast die van Sylvana Simons en breekt een lans voor woede als motor van maatschappelijke verandering. Helden vinden in hun woede een opening om actie te ondernemen. De auteur breekt aan de hand van het concept transitiewoede het zwart-witdenken open over helden en schurken, wijsheid en woede.

De jury genoot in het bijzonder van de geshortliste essays omdat ze erin slagen filosofische concepten en theorieën in verband te brengen met herkenbare situaties in het kleine dagelijkse leven als met grote brandende actuele kwesties. Dat laatste deed ook Benjamin van Schothorst in *De lange tenen*

van onze tijd. Hij focust op de rol van woede in de Russische invasie van Oekraïne. Met behulp van Peter Sloterdijk brengt deze essayist woede in verband met trots of thymothiek en stelt overtuigend dat Rusland beter dan Europa lijkt te slagen in het putten uit bronnen van woede, of de woedebanken, in de woorden van Sloterdijk. De Europese houding lijkt eerder om gericht op woede temperen en de nadruk op de redelijkheid te leggen. De auteur daagt die stelling uit en werpt op dat Europa misschien de bal mislaat door die potentiële woede en trots niet aan te boren. Bij tijden doet het essay denken aan Chantal Mouffe, die beargumenteert dat links kansen laat liggen om het emotionele in de mens aan te spreken. De jury looft de originele en actuele invalshoek van dit essay.

Vijf essays, vijf verschillende pennen, vijf verschillende stemmen. Het is in zekere zin appels met peren vergelijken, want een goed filosoof weet dat juist vele perspectieven wijsheid brengen. Jullie, beste schrijvers, gaven vijf perspec-

tieven die elkaar op veel punten aanvullen en verrijken. Maar er moest gekozen worden.

Omwille van de vakkundige opbouw, de argumentatieve helderheid, de actualiteit, en de originele bijdrage die de auteur levert aan het maatschappelijk-filosofische gesprek over woede en wijsheid, reikt de jury vandaag de Kitty Van der Vliet essayprijs uit aan de auteur van Vree Wijs, Sigrid Wallaert.

Gefeliciteerd aan alle auteurs. Het applaus dat zal volgen is voor jullie allemaal. Ik nodig Sigrid Wallaert uit op het podium om de prijs in ontvangst te nemen.

Martha Claeys, juryvoorzitter,
Marthe Kerkwijk, ISVW
Florian Jacobs, ISVW
Rity van der Avoort, Vrienden ISVW
Hidde de Blouw, Vrienden ISVW

Denkkracht Festival 2024

Door Coen Simon, hoofdredacteur *Filosofie Magazine*
Foto *Filosofie Magazine*

Vanaf het moment dat ik me realiseerde dat ik nog nooit iemand had ontmoet die filosofie niet leuk vond, maar wel heel vaak mensen die niet wisten wat filosofie was, heb ik het stellige voornemen om zoveel mogelijk mensen kennis te laten maken met de lol van het denken.

Filosofie biedt een wijze van denken die tegen alle winstmaximalisering, efficiëntie en de strijd om de juiste mening in, aan iedereen de kans biedt om zelf én samen wijzer te kunnen worden. Gelukkig heeft filosofie al sinds de oprichting van *Filosofie Magazine* (1992) het tij mee en krijgt het steeds meer voet aan de grond in het publieke domein, wordt de term 'filosofie' niet noodzakelijk stoffig, academisch of zweverig beoordeeld en wordt het als vak op steeds meer scholen aangeboden (van het basisonderwijs tot aan vmbo, havo en vwo). Toch wordt het vak vooral gepraktiseerd en verspreid door theoretisch geschoolde liefhebbers, die met hun enthousiasme alleen nooit in staat zullen om de blinde vlek voor eigen jargon en aanpak te overwinnen. Het bereiken van een breed publiek zonder de complexiteit

van het denken er voor op te geven is een even aantrekkelijk als ingewikkeld doel.

De lat lag daarom hoog op 9 november 2024 in de Phil in Haarlem toen *Filosofie Magazine* daar voor een uitverkochte zaal (1200 pers.), de lol van het filosofische denken op deze nieuwe toegankelijke manier wilde verspreiden. Maar de eerste editie van *Denkkracht, een fantastisch filosofiefestival* mag een succes heten.

In een vijf uur durend programma waar-

binnen denkers, wetenschappers, schrijvers en programmamakers hun tanden zetten in even eenvoudige als onoplosbare filosofische vragen, bleef het publiek tot het eind toe geboeid. En, niet onbelangrijk, het was er ook getuige van dat filosofie niet alleen van filosofen komt. Victor Mids, Tim Hofman, Lale Gül, Bas Heijne, Midas Dekkers, Sterre Leufkens en Renske Leijten gaven zich met dezelfde overgave over aan de filosofische vragen die deze middag aan de orde kwamen.

Bij een eerste editie moet er natuurlijk wel wat te wensen overblijven. En dat is er, want ik zou graag nog meer jonge mensen zien en nog laagdrempeliger filosofie horen. Voor de tweede editie in November Denkmaand 2025 hoop ik dan opnieuw op bereidwilligheid van een gevarieerd publiek en sprekersaanbod. En heel graag opnieuw met steun van De Vrienden van de ISVW, waardoor het mogelijk werd ook de prijs van het festival laagdrempelig te houden. *Filosofie Magazine* gaat er in de tussentijd hard aan werken om de groep die nog niet weet hoe leuk ze filosofie vindt, groter te maken.

Ruim denken

Marjan Slob

Door Rity van der Avoort en Margreet de Zeeuw
Foto Rity van der Avoort

Marjan Slob (Giessenburg, 1964) woont met haar partner Rik aan de rand van de oude binnenstad in Utrecht. Ze studeerde filosofie aan de Universiteit van Utrecht en deed een postdoctorale opleiding journalistiek aan de Erasmusuniversiteit in Rotterdam. Ze heeft een dochter van 26 jaar die bezig is met een promotietraject in de politieke economie. Marjan zingt in het Utrechtse Paleiskoor. Ze is eigenlijk mezzosopraan, maar door het tekort aan sopranen zingt ze vaak de sopraanpartij. "Als de noten maar niet te hoog zijn," zegt ze lachend. Marjan houdt, zoals veel mensen, van wandelen en naar kunst kijken.

Marjan Slob is zelfstandig filosoof, spreker en essayist, en sinds april 2023 de zevende Denker des Vaderlands. Ze komt al dertig jaar bij ISVW en afgelopen zomer hield ze lezingen in verschillende summerschools.

Rity van der Avoort, eindredacteur van het Vriendenmagazine, en Margreet de Zeeuw, lid van de Cafécommissie Vrienden ISVW, spraken haar op een zonnige dinsdagochtend bij ISVW. Het was een boeiend gesprek waarin Marjan uitgebreid inging op de spanning die ze ervaart tussen de publieksfilosofie en de academische filosofie.

Mijn rol als Denker des Vaderlands

"Zodra je bent benoemd, komen er van alle kanten vragen en verzoeken. Dan belt de radio en die vraagt wat ik vind van het nieuwe kabinet, of tijdschrift Margriet neemt contact op en vraagt om vijf levenslessen. Ik ben nu royaal met het ingaan op verzoeken, maar als ik komend jaar Denker des Vaderlands af ben, zal ik dat niet meer doen. Het is namelijk ook een worsteling. Ik hou van filosofie en wil daar recht aan doen. Filosofie is voor mij reflectie, en journalisten zijn vooral bezig om verborgen feiten te achterhalen. Dat is een hele andere benadering. Zo ben ik bijvoorbeeld ontbijtgast bij NPO Klassiek om commentaar te geven op het nieuws. En dan kan ik natuurlijk geen conceptuele analyse geven. Ik probeer dan toch filosofisch te reageren en dan gooi ik er bijvoorbeeld een citaat van Weber in. Dat wordt in ieder geval herkend als filosofie. Ik ben zelf journalist geweest en weet hoe het werkt, maar het levert wel gewetensproblemen op."

Een kloof tussen de academische filosofie en publieksfilosofie?

"Ja die is er en ik vind het overbruggen van deze kloof een belangrijke taak van

„Ik streef naar pluraliteit en zachtheid in het debat.

de Denker des Vaderlands. Maar dat lukt niet altijd. Ik ben in de academische filosofie als 'een atleet uit training'. Ik kan niet meer mee met de wetenschappelijke competitie, omdat ik niet alle ontwikkelingen in de verschillende disciplines kan bijhouden. Het risico van publieksfilosofie is daarom dat je je eigen vakgebied ondergraaft, je sjoemelt je er dus doorheen. Ik ben als een veerbootje dat heen en weer gaat tussen de academische en de publieke wereld, het geeft me voortdurend het gevoel tekort te schieten. Academische filosofen vinden wat ik doe al snel oppervlakkig; dat vinden ze trouwens net zo goed van Filosofie Magazine. En ik snap waarom. Ze hebben in zekere zin gelijk. Gelukkig ontmoet ik in de academische wereld ook veel sympathie. Ik moet verdragen dat ik die spanning voel, maar dat is goed, dat houdt me scherp. Ik heb geen spijt van mijn keuze om Denker des Vaderlands te worden, maar het heeft wel z'n beperkingen. Een ander probleem is dat academische hoogleraren vastzitten aan de regels van de universiteit en geen ruimte krijgen voor publieksfilosofie. Het is liefdewerk oud papier om een publieksfilosofisch boek te schrijven, het moet naast het gewone werk gedaan worden. En ze zijn al overwerkt."

Het Denker des Vaderlands-effect

"Jazeker heeft die rol effect! Die titel benoemt dat filosofie maatschappelijk iets te brengen heeft, en is daar gelijk een soort loket voor. Mijn liefste doelgroep zijn mensen die onbewust bekwaam zijn in de filosofie. Zij komen naar bijeenkomsten en stellen dan filosofische vragen zonder dat ze zich daarvan bewust zijn. Ze hebben in hun denken een vorm van filosofische verwondering. Als ik hen kan bereiken, zie ik blijdschap en dat motiveert me het meest. Een andere doelgroep zijn de hoogwaardigheidsbekleders, de beslissers. Dan spreek ik bijvoorbeeld over de toestand van de democratie. Ik kom in cafés, op festivals en ik moet dus steeds het niveau van de doelgroep inschatten om voor hen de schoonheid en waarde van filosofie te ontsluiten. Mijn uitdaging is om de juiste toon te vinden, zonder zeggingskracht te verliezen. Het instituut Denker des Vaderlands is absoluut waardevol, anders zou Margriet nooit gebeld hebben. Ik zie mezelf als het tijdelijke uithangbord van de filosofie, ik probeer deuren te openen en de weg te wijzen."

Mijn motto als Denker

"Een Denker des Vaderlands wordt altijd gevraagd om een motto te kiezen. De mijne is 'ruim denken'. Dat slaat niet alleen op onze geest, maar ook op de strijd om de ruimte in een vol landje. Ruim denken zie ik als een mentaliteit, een houding. Ik streef naar pluraliteit en zachtheid in het debat. Bij eerdere Denkers des Vaderlands miste ik weleens de aandacht voor de kunsten, voor de creatieve kant van filosofie. Daar probeer ik in mijn termijn iets aan te doen. Ik vind de filosofie zo interessant omdat het heel breed is, het heeft een alfa- (literair), beta- (logische) en gammakant (data/samenleving).

Ik ben eigenlijk toch het meest een schrijver en mijn grote liefde is het literaire essay. In 2017 won ik de Socratesbeker voor Hersenbeest, maar het meest trots ben ik op de literaire Greshoffprijs in 2022 voor De lege hemel. In essays kun je je niet verschuilen, je kunt zowel springerig zijn als je eigen neus volgen. De weg is interessanter dan de conclusie...inderdaad heel taoïstisch eigenlijk. Een filosofisch essay is een diepe erkenning van het feit dat er geen 'view from nowhere' is. Dat alles uit jezelf komt. En dat het jouw taak als schrijver is om je intuïties te verruimen en veelzeggend te maken voor andere mensen."

De ISVW en de Vrienden

"Ik zie een levendige, inspirerende gemeenschap hier. ISVW is volgens mij goed bezig en ik ben benieuwd naar de nieuwe Stichtingsvoorzitter, Vincent Blok. Het is goed om jongeren te willen bereiken, maar ik heb ook een duidelijk advies voor de ISVW en de Vrienden: vervreemd je niet van je huidige bezoekers die vaak al wat ouder zijn. Zie ze niet als probleem, hou van ze, koester ze. Misschien kun je iets speciaal voor studenten of professionals ontwikkelen, maar hou je bestaande doelgroep vast!"

De filosofie heeft maatschappelijk iets te brengen. Mijn liefste doelgroep zijn mensen die onbewust bekwaam zijn in de filosofie.

Vervreemd je niet van je huidige bezoekers die vaak al wat ouder zijn. Zie ze niet als probleem, hou van ze, koester ze.

*"In mijn hersens is opgeslagen hoe een kat eruitziet en hoe kleuters tekenen.
Daardoor zie ik wat het is."*

Filosofie aan de Keukentafel

Ik zie, ik zie...

- Ik:** Wat zie je?
Béla: Een man met een snor en... huh?! Een oud omaatje... huh?!
Ik: Kijk nog eens.
Béla: Een bontjas...huh?! De vrouw kijkt niet per se blij. Ze heeft grote neusgaten.
Ik: Dus je ziet vooral een oude vrouw?
Béla: Ja.
Ik: En iets met een snor? Of zie je dat nu niet meer?
Béla: Nu niet meer nee. Nou... toch wel weer. Huh?! Het lijkt ook op een jong iemand!!
Ik: Echt?
Béla: Kijk hier de neus en hier de kin!
Ik: Waar zit haar oor?
Béla: Hier.
Ik: Wat knap dat jij dat ziet! Je ziet dus een oude vrouw én een jonge vrouw.
Béla: Het grootste deel is een oude vrouw. Maar hier zie ik ook die andere vrouw. Het lijkt op best wel veel: een oude vrouw, een jonge vrouw, een man, van alles eigenlijk.
Ik: Kan jij die twee vrouwen ook tegelijk zien?
Béla: Nee, niet heel erg goed.
- Ik:** Heb je wel eens vaker dat als je langer kijkt, dat je dan iets anders gaat zien?
Béla: Op school soms.
Ik: Wat dan bijvoorbeeld?
Béla: Dat weet ik niet.
Ik: Bijvoorbeeld als je in groep 3 sommen ziet uit groep 5, dan snap je er helemaal niks van. Maar in groep 5 snap je dat wel. Dan heb je er langer naar gekeken. Zou dat hetzelfde zijn?
Béla: Nee, want dit is een tekening.
Ik: Je bedoelt: je ziet het op de tekening allebei tegelijk. Toen je dat schilderij van die zee kreeg, zag je toen meteen dat het een zee was?
Béla: Nee, niet meteen. Oh, dit is ook het oor van die vrouw.
Ik: Goed gezien!
Béla: Dat zag ik eerst niet. Wat vroeg je ook alweer?
Ik: Dat schilderij van die zee. Zag je meteen dat dat een zee was?
Béla: Na eventjes nadenken.
Ik: Waarom moest je even nadenken dan?
Béla: Omdat er allemaal kleuren waren: donkerblauw, lichtblauw, en ook nog oranje en geel van het strand.
Ik: Toen keek je wat langer en toen zag je pas: hee, het is een zee. Hoe wist je dat het een zee was?
Béla: Het zag er bekend uit. Als een zee. Blauw water, dat was daar ook. Een strand en de zon.
Ik: Het is wel heel anders dan een foto van een zee of niet?
Béla: Een foto ziet er veel echter uit dan als het getekend is. Maar als ik kijk naar de tekening van een klasgenoot van een zee, dan ziet het er minder uit als de zee op het schilderij met al die kleuren.
Ik: Hoe kan dat? Kan jouw klasgenoot niet zo goed tekenen? Of ziet jouw klasgenoot de zee anders?
Béla: Dat laatste denk ik.
Ik: De zee ziet er iedere dag anders uit.
Béla: Zelfs elke seconde.
Ik: Als een klein kind een hond tekent, hoe zie je dan eigenlijk dat het een hond is?
Béla: Omdat ik heel veel dingen weet over een hond: hij heeft vier poten.
Ik: Een kat heeft ook vier poten.
Béla: In mijn hersens is opgeslagen hoe een kat eruitziet en hoe kleuters tekenen. Daardoor weet ik het.
Ik: Wat heeft een kat wat een hond niet heeft? Snorharen?
Béla: Een hond heeft wel snorharen, mama!
Ik: (lachend) Misschien moet ik toch eens wat langer naar een hond kijken om precies te weten wat een hond is.

Béla (8 jaar) en zijn moeder Claudia (45 jaar, filosoof en communicatiespecialist) voeren een klein gesprek over grote onderwerpen.

Hoe denk jij erover?

Filosoferen met kinderen en jongeren

Door Hidde de Blouw

Kinderboekschrijver Marjan Hoogwater

Via onze 'eigen' boekhandelaar Peter Jansen kom ik op het spoor van een kinderboek: **De uitvinding**, voor kinderen vanaf 5 jaar. Niet tweedehands maar vers van de pers. Peter brengt mij in contact met de auteur. Zo komt het dat teckel Tinus mij enthousiast begroet wanneer ik aanbel bij Marjan Hoogwater in Deventer.

Marjan vertelt dat ze vier jaar geleden met pensioen is gegaan. Precies in de periode van de eerste lockdown. "Mijn zoon en schoondochter met hun twee kinderen zaten in één ruimte en combineerden twee fulltimebanen, schoolwerk en opvang. Ik deed het voorstel via videowhatsapp de kleinkinderen voor te lezen, zodat mijn kinderen de handen even vrij hadden. Elke dag las ik een uur voor uit een paar kinderboeken die ik nog had liggen. Dat viel tegen. Het waren veelal saaie, soms slecht vertaalde kinderboeken. Kritiek uiten is makkelijk, maar ga dan zelf maar eens aan de slag. En zo ontstond het idee een kinderboekje te schrijven. Ik had wel een beetje ervaring met het schrijven van verhalen, maar dan voor volwassenen."

"Je kunt wel denken dat je een kinderboek kan schrijven, maar je moet goed op een aantal dingen letten. Ik heb me allereerst verdiept in de techniek van het schrijven van een kinderboek. Als docent Engels vind ik taal erg belangrijk. Het moet niet te kinderlijk zijn, niet te veel moeilijke woorden of lange zinnen. Ik heb ernaar gestreefd om 'kaal' te

schrijven. Dat wil zeggen dat je onnodige informatie en herhalingen weglaat, zodat er genoeg ruimte is voor de verbeelding van kinderen."

"Het verhaal gaat over Willem en zijn oma, die de vader van Willem proberen te redden nadat er iets helemaal mis is gegaan met een uitvinding. De belangrijkste rode draad is liegen. Niet alleen tijdens de lockdown een belangrijk thema, maar ook nu nog zeer actueel. Wat is liegen en valt het weglaten van informatie daar ook onder? Andere vragen en thema's die een rol spelen: zijn volwassen mensen wijzer dan kinderen,

domweg omdat ze meer levenservaring hebben? De feilbaarheid en kwetsbaarheid van volwassenen en kinderen, het aangaan van onverwachte en nieuwe situaties".

Het verschijnen van dit kinderboek heeft nog een mooi vervolg. Marjan kreeg tijdens de Kinderboekenweek de gelegenheid om op de basisschool van haar kleinzoon voor te lezen uit haar boek aan drie klassen groep 7. De nieuwsbrief van de school meldt kort daarna: "De oma van Gijs, Marjan Hoogwater, kwam voorlezen uit haar eigen boek: *De uitvinding*. De kinderen waren misstijl aan het luisteren. Na afloop kwamen kinderen met hele goede vragen. We hebben het boek cadeau gekregen en de juffen lezen er dagelijks uit voor."

Een mooi voorbeeld van hoe verhalen (voor)lezen bijdraagt aan interesse, begrip en verdieping van maatschappelijke en filosofische thema's. En parallel daaraan de ontwikkeling van lees- en luistervaardigheid en met elkaar erover kunnen praten met een rijkere woordenschat.

Nieuwe perspectieven van vergeten filosofen en stille stemmen uit de oudheid

Het afgelopen jaar heb ik dankzij subsidie van de Vrienden van de ISVW een aantal projecten kunnen realiseren en stemmen kunnen laten horen die in de filosofie onderbelicht zijn.

Mijn interesse in andere (denk)werelden was al vroeg aanwezig. Voor mijn twintigste had ik al zelfstandig in Engeland, Spanje en Frankrijk gewoond, waar ik werk en studie combineerde. Toen ik op mijn 21ste een vaste baan kreeg, bleef ik nieuwsgierig naar werelden buiten dit werk en ging ik in de avonduren filosofie studeren, maar ook daar miste ik bepaalde stemmen. Waar waren de filosofen uit Afrika en Latijns-Amerika? Waar waren de vrouwen en waar waren de andere stemmen uit de oudheid naast de Grieken en Romeinen? Door mijn zoektocht kwam ik op de universiteit van Montevideo in Uruguay en op de universiteit van Legon in Ghana terecht. Geïnspireerd door Heinz Kimmerle (1930-2016) leidde het uiteindelijk tot mijn promotie aan de universiteit van Wenen op het gebied van interculturele filosofie en kennisrechtvaardigheid.

Tijdens mijn onderzoek werd ik mij steeds meer bewust dat er veel meer filosofische bronnen zijn dan de bekende namen en vooral dat die filosofische stemmen een relevant ander perspectief bieden in tijden van politieke, sociale en ecologische onrust. Perspectieven die niet alleen voor de academische wereld relevant zijn, maar voor een groter publiek. Om dat te bereiken, zijn er andere vormen nodig om kennis en ideeën te verspreiden. Bijvoorbeeld door middel van lezingen, podcasts en sociale media, zoals Instagram.

Ik dook in het leven van drie vergeten filosofen. Niet toevallig drie vrouwelijke filosofen. De 17e-eeuwse Mexicaanse filosoof en non Sor Juana Inés de la Cruz, de 18e-eeuwse Franse filosoof Germaine de Staël en Maria Zambrano, een Spaanse filosoof uit de 20e eeuw. Zambrano scheelde slechts een paar jaar met Hannah Arendt en Simone de Beauvoir. Ik ontdekte dat ze in het beruchte jaar 1939 alle drie in Parijs verbleven. Voor zover we weten zonder elkaar te kennen.

Er zijn parallellen in de levens van Sor Juana Inés de la Cruz, Maria Zambrano en Germaine de Staël. Zij spraken zich uit en waren daardoor gedoemd hun wereld te verlaten. Maria Zambrano door haar betrokkenheid bij het manifest voor promotie van cultuur tijdens de dictatuur van Franco. Germaine de Staël op laste van Napoleon na de publicatie van haar roman Delphine en haar persoonlijke betrokkenheid voor vrijlating van de leider van de Haïtiaanse revolutie, de eerste slavenopstand die ge-

wonnen werd door de zwarte bevolking. En ook Sor Juana Inés de la Cruz die tijdens de Spaanse inquisitie en kolonisatie van Mexico zich inzette voor tot slaaf gemaakte mensen, de rechten van de inheemse bevolking en intellectuele ontplooiing van vrouwen, moest haar toevlucht zoeken in het klooster. Deze drie vrouwen zwegen niet. Ze vonden een eigen taal, die de filosofie heeft verrijkt. Maria Zambrano introduceerde het poëtische denken, dat ruimte biedt voor dat wat buiten logische argumentatie valt. Juist het concrete leven is de bron. Haar werk is nu uiterst relevant. Ze beschrijft hoe we in tijden van crisis zoeken naar houvast en ons met van alles willen bedekken, in plaats van de tijd te nemen om onze naaktheid te aanschouwen.

Sor Juana Inés de la Cruz en Maria Zambrano zijn niet alleen zelf 'vergeten'. Ze hielden zich ook bezig met stemmen uit de oudheid waar we minder over horen, zoals die van vrouwen, de Etruskische cultuur of de Egyptenaren. Maria Zambrano schreef over de Etruskische tijdsbeleving. In de westerse filosofie zijn de banden met Spanje doorbroken. De lijn van de filosofieën uit de oudheid komt via Duitse filosofen als Heidegger en Hegel, die het Griekse gedachtegoed zien als bron van het westerse denken. Maar wat zou er gebeuren als we het vraagstuk van de oudheid via de Spaanse, Italiaanse en Mexicaanse filosofen zouden benaderen?

We leren dan over het erkennen van verschillende bronnen van kennis. Daarvoor moet je buiten de geschreven tekst gaan. Samen met onderzoeker en documentairemaker Christine Pawlata reisde ik in de voetsporen van D.H. Lawrence door voormalig Etrurië (het huidige Italië) en Sardinië. Over de Etrusken (ca. 1000-26 v. Chr.) leren we via de necropoli, de schilderijen in de graven en het wegennetwerk dat ze diep in de aarde groeven. We ervaren hoe tijd gebonden is aan plaats en niet alleen lineair, maar ook verticaal ervaren kan worden. De Italiaanse filosoof Agamben benadrukt de eenheid van Gaia en Chtôn. De westerse christelijke filosofie is gericht op boven het aardoppervlak - Gaia - en de hogere wereld van ideeën. Bij de Etrusken is ook een beweging naar de diepte van het bestaan - Chtôn - en zijn deze werelden verbonden. Dit biedt een ander ecologisch perspectief. Het leidt tot respect voor dat wat uit de diepte van de aarde komt, anders dan het uitputten van dat wat wij als natuurlijke hulpbronnen voor ons eigen bestaan zien.

Van de Etrusken – die in het beeld van de Romeinen zedeloos en veel te zachtaardig waren, omdat vrouwen deel konden nemen aan het banket en ze zich niet verdedigden tegen Romeinse aanvallen – kwamen we op de Nuraghebeschaving (ca. 1800-

”
***Ik dook in het
leven van drie
vergeten filosofen.
Niet toevallig
drie vrouwelijke
filosofen.***

Door Renate Schepen
Foto Nick Helderman

600 v. Chr.) in Sardinië. Bij de Romeinen werden vrouwen en slaven als minderwaardig gezien en de macht was in handen van een kleine elite. Dat wat de Romeinen als Barbaggio - het barbaarse land - zagen, zou ons kunnen leren over gelijkwaardige en communautaire levensvormen. In gesprek met archeoloog Mauro Perra en antropologe Tatiana Cossu ontdekten we dat de Nuraghetorens en hun

”
**Kennis ontstaat
niet in geïsoleerde
culturen, maar
juist in uitwisseling**

onderlinge verbindingen te lezen waren als een verhaal en dat er een levendige uitwisseling van goederen en ideeën bestond tussen het oostelijke en westelijke Middellandse Zeegebied.

Kennis ontstaat niet in geïsoleerde culturen, maar juist in uitwisseling. We zouden ons dus in de filosofie meer kunnen richten op De Tussenstroom in plaats van op de vaste grond. De Tussenstroom wordt mijn volgende project. Door de vergeten filosofen en stille stemmen uit de oudheid samen te brengen, zijn andere perspectieven makkelijker te zien.

ISVW Fellowship 2024 *Persoonlijkheid als product*

Met je diploma Communicatiewetenschappen ben je tien jaar geleden vol goede moed de arbeidsmarkt opgegaan. Het was altijd je grote droom om journalist te worden en duiding te geven bij de politieke omwentelingen in Den Haag. Ondertussen werk je al een decennium freelance voor elke krant die je stukken maar wil. Soms kan je ook echt mooi werk afleveren, maar vaak beland je in de druilerige regen, aan de zijlijn van een modderig voetbalveld verslag te doen van het provinciale voetbal.

Toch geef je jezelf voor de volle honderd percent. Je bestudeert het onderwerp om een creatief en nieuw perspectief op het lokale voetbal te bieden. Misschien wordt dit wel het doorbraakartikel waarmee je eindelijk een eigen bureau bij *De Groene Amsterdammer* kan bemachtigen. Misschien ... over een paar maanden ... wie weet wel ... een vast contract. Zondagavond stuur je het artikel op, maar maandag volgt een douche nog kouder dan de regen dat weekend: "Wegens plaatsgebrek kunnen wij je artikel jammer genoeg niet publiceren in het volgende nummer. We kunnen je niet vergoeden, maar in de toekomst staan we altijd open om je inzendingen opnieuw te bekijken." Onuitsprekbare woede en verdriet overvallen je. Het was allemaal voor niets. Hoe moet het nu verder?

Dit soort frustratie zou ik graag onder woorden brengen tijdens mijn ISVW-fellowship. Onze freelancejournalist is immers niet alleen in de gevoelens waar hij mee worstelt. De datingappgebruiker die eindeloos aan zijn profiel sleutelt op zoek naar een match om uiteindelijk alleen maar overdoevende radiostilte te krijgen, de academicus die projectaanvraag na projectaanvraag schrijft om uiteindelijk zonder baan de sector te verlaten, de politiek activist die zich uitspreekt tegen onrecht op sociale media om uiteindelijk bedolven te worden onder de haatmail.

Onze persoonlijkheid is een product geworden dat moet concurreren voor aandacht op de markt. Maar zo'n aandachtseconomie maakt vele slachtoffers. Zij vraagt het diepste van onszelf te bloot te geven op sociale media, in narratieve cv's, op sollicitatiegesprekken, maar daarmee zetten we onze persoonlijkheid zelf op het spel.

Artiesten kennen dit probleem al lang. Wanneer zij hun diepste zielenroerselen blootgeven in hun werk riskeren ze ook een genadeloze afstraffing van het publiek. Maar wat als iedereen in deze precare situatie vertoeft? Hangt onze eigenwaarde dan volledig af van ons succes op de aandachtsmarkt? Met behulp van Spinoza's ethiek en Shakespeares *Coriolanus*, een tragedie over gekrenkte trots, zal ik onderzoeken hoe de hedendaagse aandachtseconomie de sociale erkenning van onze persoonlijkheid vermarkt heeft.

Door dr. Tim Christiaens
ISVW Fellow 2024

Kennismaken met

Aucke Douwes Isema nieuwe ISVW-directeur Filosofie

Ik ben Aucke Douwes Isema en per 2 september begonnen als Directeur Filosofie bij de ISVW. Behalve leidinggeven, zie ik het als mijn taak om ervoor te zorgen dat de ISVW altijd een vrijplaats zal blijven waar je je volledig op de filosofie kunt richten. Ook streef ik ernaar om deze unieke plek meer bekendheid te geven en een breder publiek aan te trekken.

Maar laten we niet op de zaken vooruitlopen, ik stel me even voor. Mijn passie voor filosofie heb ik ontdekt op de Universiteit Leiden. Aanvankelijk begonnen met de studie rechten, deed een avondcursus ethiek van Ad Verbrugge mij overlopen naar de filosofie. Na dit afgerond te hebben en nog een poosje onderzoek te hebben gedaan, ben ik de consultancy en vervolgens het interim-management ingerold. Alhoewel filosofie hier iets meer op de achtergrond stond, is het altijd mijn hobby, interesse en misschien zelfs levenshouding gebleven. Daarnaast vind ik een groot plezier in pianospelen. Met een muziekdocent als vader zou je denken dat dit er met de paplepel was ingegoten, maar helaas. Ik ben nu net een paar maanden begonnen met lessen en het bevalt enorm.

Afijn, ik ben meer dan enthousiast om hier aan de bak te gaan. Het is een groot voorrecht om mijn kennis en ervaring uit het bedrijfsleven te kunnen inzetten voor de filosofie. Ik verheug me ook op een mooie samenwerking met de Vriendenvereniging en ik spreek jullie graag snel om elkaar beter te leren kennen.

Noezha el Ajam stagiair bij de ISVW

Goeiedag allemaal, mijn naam is Noezha el Ajami, ik ben twintig jaar en tot en met december zal ik als stagiair meedraaien op de uitgeverij van de ISVW. Aangezien ik bij de ISVW drie dagen in de week rondzwerf, lijkt het me leuk om mezelf even voor te stellen.

Momenteel zit ik in het laatste jaar van de Bachelor Filosofie aan de Universiteit van Amsterdam. Vóór deze studie was ik volledig onbekend met welk filosofisch denkgoed dan ook. De algemeenheid trok me vooral, aangezien ik nog geen idee had wat ik in de toekomst zou willen doen, nog steeds niet eigenlijk. Tot dusver ben ik heel blij met mijn studiekeuze. Op zowel academisch als persoonlijk niveau heb ik enorm veel geleerd.

Naast school en stage, werk ik nog bij een theater in de horeca. Dit ben ik nu alweer twee jaar aan het doen maar het verveelt zeker niet. Met jazz en komedie in het café tot Daniël Arends en The Doors in Concert in de grote zaal valt er altijd wel wat te beleven. Ik vind het heel leuk om te werken in zo'n muzikale en artistieke omgeving. Zelf zing ik namelijk in een bandje! We spelen onder de naam Soulful Pocket voornamelijk funk-, disco- en uiteraard soulcovers. Dit doen we vooral op feesten en andere evenementen. Voor de rest lees, wandel, teken en kook ik graag. In mijn nederige gehucht, Heerhugowaard, is jammer genoeg weinig natuur te vinden voor een wandeling. Om op deze prachtige locatie stage te mogen lopen maakt me dan ook erg gelukkig.

Ik kijk er naar uit om nog veel te leren, zien en ontmoeten!

Van Lynden versus de Grosse Männer der Weltgeschichte

In mijn boekenkast prijkt een boek dat *Grosse Männer der Weltgeschichte* heet. Het vuistdikke boek bevat een overzicht van mannen die geschiedenis schreven met grootse daden en geschriften.

Het stamt uit de jaren tachtig. Toen kwam je daar nog mee weg. In die tijd leek een baard of snor ook nog een vereiste om een plekje in de canon van de filosofie te veroveren. Wie een filosofiegeschiedenis van voor 1990 openslaat zal althans weinig vrouwen aantreffen. Misschien een enkele, een femme savante, opgenomen bij wijze van curiositeit.

Het vooroordeel dat alleen mannen tot grootse daden en grootse gedachten in staat zijn, is de laatste decennia enigszins gecorrigeerd. Zo hebben we kennisgemaakt met Hypathia, Anna Maria van Schurmann, Elisabeth van de Palts, Henriëtte Taylor, onze eigen Clara Wichmann – een van de oprichters van de ISVW – en vele anderen. De nieuwste ontdekking in dit rijtje is de Nederlandse denker Josina Carolina van Lynden (1717-1791). In 1770 publiceerde ze, waarschijnlijk als eerste vrouw in Europa, een gedegen boek over taalgebruik en logica. Het is onlangs, met steun van de Vrienden van de ISVW, naar het modern Nederlands vertaald door Roek Vermeulen en uitgegeven onder de titel *Handboek logica*.

Van Lynden begaf zich met haar boek in het hol van de leeuw. Ze stapte als vrouw in een door mannen gedomineerde wereld en tartte het patriërchaat door allerlei auteurs – mannen – om de oren te slaan met hun denk- en stijlfouten. Voortaan moesten ze zorgvuldiger omgaan met redeneervormen, argumenten, uitdrukkingen en stijlvormen.

De mannen vonden het niet leuk. Toen het boek in 1770 verscheen, werd het doodgezwegen. Alleen *De Vaderlandsche Letteroefeningen* besprak het. De recensent vond het boek 'gevaarlijk'. Het was immers niet wenselijk dat vrouwen leerden denken. Straks zouden de minder scherp denkende mannen nog 'een vreemd figuur maken bij hun slimmere vrouwen'. Dat kon niet de bedoeling zijn.

Van Lynden liet de kritiek van haar afglijden. Ze zocht de polemieek niet op. In plaats daarvan benadrukte dat ze een deugdzame, christelijke vrouw was – vrouw van een predikant nota bene – en dat ze geen kwaad in de zin had. Ze wilde alleen maar uitleggen dat de Bijbel, in tegenstelling tot enkele filosofieboeken, tal van goede stijlvormen en argumenten bevatte. Ze benadrukte verder dat haar boek niet tegen de mannen was gericht. Het mikte immers niet alleen op hen, maar ook op de adellijke meisjes aan wie ze privéles gaf.

Of dit de mannen geruststelde, kunnen we betwijfelen. Vrouwen mochten in die dagen niet eens naar school, dus die privélessen waren vast ook uit den boze.

Omdat Van Lyndens boek werd doodgezwegen, raakte het in de vergetelheid. Jammer, want het boek was en is de moeite waard. Nog altijd leest het als een prachtige en zeer gedetailleerde inleiding in de retorica, taalfilosofie en logica. Het is dan ook fijn dat het nu in modern Nederlands beschikbaar is. Daarmee is

Door Erno Eskens

niet alleen een fout in de geschiedenis rechtgezet, maar hebben we nu ook toegang tot een onterecht vergeten, monumentaal werk over de fundamentele regels van de taal en de logica. Mannen en vrouwen van toen en nu kunnen er veel van opsteken.

Josina Carolina van Lynden
Handboek logica
De kunst van het redeneren,

Vertaald en ingeleid door
Roek (C.L.) Vermeulen,
Uitgeverij Noordboek, € 24,90.

In beeld

Bij nader inzien

Door Rosemarijn Krol

In ons atelier leer ik om kunstenaar te worden. Als kunstenaar in wording merk ik dat ik anders kijk wanneer ik ergens een foto, een tekening of een keramiek van maak. Bij nader inzien zie ik het anders, beter, zie ik andere dingen, andere details. Ik ga anders kijken, anders zien, anders denken over hetgeen ik uit wil beelden. Het uitbeelden helpt mijn kijken en denken.

Zoals de tekening die ik gemaakt heb van de poort van de school aan de Mariaplaats in Utrecht, die omgebouwd is tot een plek voor begeleid wonen, waar ik sinds begin van dit jaar ben gaan wonen.

En zoals ik kijk naar de Dom, die ik vanaf de Mariaplaats zie, en in mijn appartement ieder uur hoor en die langzaam uit de steigers kwam in het afgelopen half jaar, en waar ik een tekening en een keramieken vaas van heb gemaakt die tentoongesteld zijn in het Stads-kantoor van de Gemeente Utrecht.

Hallo, ik ben Rosemarijn Krol, 23 jaar oud en werk sinds 5 jaar bij Ateliers De Wijde Doelen in Utrecht, waar kunstenaars in Outsider Art zich ontwikkelen. Ik ontwikkel me in keramiek, grafiek en fotografie. Ik vind het erg leuk om in ieder Vriendenmagazine een pagina te mogen vullen met mijn interpretatie en verbeelding van het thema van het nummer.

De ISVW Vrienden Leesclub

Het idee van rechtvaardigheid

Door Seandy Achthoven

Amartya Sen, geboren in India, combineert filosofie, economie en politieke theorie in *Het idee van rechtvaardigheid*, verschenen in 2009 en in 2013 vertaald in het Nederlands.

Sen is Nobelprijswinnaar voor de Economische Wetenschappen in 1998, ook omdat hij zocht naar de filosofische en ethische wortels van zijn vak. Dit werk inspireert mij om diep na te denken over het concept van rechtvaardigheid en hoe dit toe te passen in ons dagelijks leven, onze maatschappij en zelfs op wereldschaal.

Niet alleen zijn filosofische inzichten, maar ook zijn praktische perspectieven kunnen de basis vormen voor een open en rijke dialoog over wat het betekent om mens te zijn in een steeds complexere wereld. Vernieuwend vind ik zijn 'vergelijkende benadering' waarmee hij beweert dat het belangrijker is om verschillende mogelijke situaties te evalueren en te

kieszen voor de situatie die duidelijk rechtvaardiger is, in plaats van een abstract ideaal na te streven dat bij voorbaat nooit haalbaar lijkt. Dus reflecteren op hoe we nu al stappen kunnen zetten om de wereld rechtvaardiger te maken in plaats van alleen na te denken over een ideale samenleving. Hij beargumenteert dat een ideale rechtvaardigheidstheorie overbodig is wanneer we de vraag willen beantwoorden hoe we de wereld minder onrechtvaardigheid willen maken.

Met het voorbeeld van drie kinderen die ruziën over een fluit illustreert hij zijn punt. Elk kind heeft zijn eigen valide reden, creatie, noodzaak of verdienste, waarom hij of zij recht heeft op de fluit. Hiermee laat hij zien dat er geen universeel antwoord is dat volledig rechtvaardig is, maar er wel manieren zijn om de argumenten van elk kind serieus te nemen en de situatie pragmatisch te benaderen.

Sen vraagt zich af wat de economie eigenlijk beoogt. Vergroting van welvaart of rijkdom op zichzelf is alleen maar een financiële waarde of middel om een beter bestaan mogelijk te maken. Hij legt steeds de nadruk op de rol van het publieke debat, waarbij zijn focus op reële kwesties ligt zoals ongelijkheid in toegang tot onderwijs, gezondheidszorg en economische kansen. Er moeten keuzes worden gemaakt tussen alternatieve oordelen en daarbij zijn meerdere standpunten verdedigbaar.

Hij introduceert het concept van 'capabilities', vermogens, dat hij samen met Martha Nussbaum ontwikkelde. "In de capabiliteitsverhouding ligt de nadruk op mensenlevens en niet alleen op de middelen die mensen hebben in de vorm van bezit of het genot van gebruiksgoederen". Dat vraagt om een totaal andere benadering van economie en sociale wetenschappen waarin niet de middelen, maar de vermogens het criterium zouden moeten zijn van economische vooruitgang. Wat telt is uiteindelijk de vraag in welke mate mensen sociaal, politiek, cultureel en materieel in staat zijn datgene in zich te ontwikkelen wat zij zelf, na rijp beraad, wensen

te ontwikkelen. Dit idee nodigt uit om verder te kijken dan inkomensongelijkheid alleen en ons te richten op bredere sociale en economische structuren. Hij stelt ons voor te kijken naar de wereld zoals hij nu is, wat de belangrijkste onrechtvaardigheden zijn en hoe we die kunnen veranderen.

Wat mij nog meer zo aanspreekt in Sens filosofie is de nadruk op pluraliteit en het belang van open dialoog. Afhankelijk van hun ervaringen en context, hebben verschillende mensen verschillende ideeën, argumenten, redeneermogelijkheden over wat rechtvaardig is. Hij gebruikt ideeën uit de oosterse filosofie om de lezer te laten zien dat rationaliteit verschillende vormen kan hebben. Pluraliteit biedt ons mogelijkheden om zowel westerse als niet westerse theorieën over rechtvaardigheid gelijkwaardig te beschouwen.

De ISVW Vrienden Leesclub

We zijn in ons Vriendenmagazine gestart met een rubriek onder de titel 'De ISVW Vrienden Leesclub'.

Wat is de bedoeling?

Een Vriend van de ISVW wordt door een andere Vriend uitgenodigd om iets te schrijven over zijn of haar favoriete boek. Dat kan een roman zijn, maar ook een kinderboek, filosofieboek, reisboek, autobiografie, hobbyboek of gedichtenbundel. Iedereen heeft wel zo'n boek dat je bijbleef in het leven. Wij zijn benieuwd naar de achtergrond daarvan. Wat boeide je aan het boek? Wat sprak je aan en vergat je niet meer? Wat leerde je van het boek of welke zin ben je nooit vergeten en ken je uit je hoofd?

Peter Jansen van de boekentafel in de lounge van de ISVW is initiatiefnemer van deze rubriek. Seandy nomineert Anna Hinze voor het volgende boek in de Vrienden Leesclub.

Mensen van de ISVW

Niels van Delft souschef ISVW

Niels van Delft (1973) werkt sinds 2018 als souschef bij de ISVW. Hij woont in Ermelo met zijn vrouw Janina en dochter Britt van zestien jaar. Twee volwassen zonen zijn al het huis uit. Britt zit in de eindexamenklas van de middelbare school. Thuis loopt kat Kiwi ook nog rond. Niels houdt van sport, vooral fitness, en hij speelt dart thuis en soms ook in een café in Ermelo. Vroeger deed hij zelfs mee in de dartcompetitie, maar daar is nu geen ruimte meer voor. Omdat de vader van Niels vaak voor zijn werk werd overgeplaatst, verhuisde hij als kind mee. Ermelo noemt hij zijn thuisbasis.

Het Vriendenmagazine is deze rubriek met de naam 'Mensen van de ISVW' afgelopen jaar gestart. Iedereen die een cursus volgt kent natuurlijk de docent die voor de klas staat, maar wie weet hoe de serveerster heet of kent de naam van de receptionist(e)? Weet je wie de kamer deze dag heeft schoongemaakt? Of wie de ober of keukenhulp is? We willen in deze rubriek nu eens al die mensen in het zonnetje zetten die helpen om een cursus bij de ISVW zo aangenaam mogelijk te maken. Natuurlijk zijn dat er veel! Deze keer is Niels van Delft uit de keuken aan de beurt om beter te leren kennen.

Eten is een herinnering

"Ik lust alles en vind veel keukens lekker, in het bijzonder wel de Italiaanse keuken: met weinig ingrediënten iets lekkers maken zoals de Italianen dat ook doen. Eigenlijk koken de Japanners ook zo. Mijn vader maakte vroeger een Beef Wellington met Kerstmis, daar bewaar ik goede herinneringen aan. Of ik at jaren later in Portugal waar ik vaak kom, aan zee op het strand een zwaardvis. Eten zorgt dan voor mooie herinneringen. In Nederland is de eetcultuur best divers geworden, we hebben veel ingehaald. In Portugal bijvoorbeeld heb je de Portugese keuken en Indiase keuken, meer eigenlijk niet. Ook Duitsland is best beperkt.

Ik begon mijn horecaloopbaan met een opleiding in, zoals dat toen heette, het leerlingenstelsel. Je werkte vier dagen en ging een dag naar school. Dat was een mooie tijd omdat je terecht kwam in allerlei verschillende bedrijven en daar ervaring opdeed. Ik werkte bijvoorbeeld in restaurant Het Roode Koper in Ermelo. Daar kwam de boswachter dan met een wild zwijn aan of een ree die wij ver-

volgens klaarmaakten om te serveren. We gebruikten alles van het dier en beenden zelf uit. Zo'n wild zwijn in de winter is vet. Als je die vanaf zijn poten rondom insnijdt, kun je zijn 'jasje' gewoon uittrekken. Dat mag nu natuurlijk niet meer, maar toen nog wel.

Ik was drie jaar in vaste dienst bij de ISVW toen corona kwam en ik, door omstandigheden, een uitstapje maakte naar het Leerhotel

„Mijn vader maakte vroeger een beef Wellington met Kerstmis, daar bewaar ik goede herinneringen aan.

in Amersfoort. Ik kwam er al snel achter dat dat niet iets voor mij was. Zo rolde ik het freelancewerk in en werd zzp'er. Er zijn trouwens veel zzp'ers in de horeca en keukens. Kijk, door corona werd veel keukenpersoneel ontslagen, zeker toen alles dichtging. Ik ben dan liever oplosser van een probleem dan de veroorzaker, dat snap je. Als zzp'er help je het personeelstekort in een keuken immers verminderen, soms zelfs oplossen. Er zijn heel weinig chefs of keukenpersoneel te vinden namelijk. Aart, de chef hier, ken ik al zo'n zeventien jaar vanuit Amsterdam en we hebben altijd al een klik gehad met elkaar. Dat werkt fijn. Hier bij de ISVW is geen sprake van een gestrest horecabedrijf, zodat we het onze gasten altijd zoveel mogelijk naar de zin kunnen maken. We hebben de vrijheid om mooie gevarieerde menu's te bedenken, vers te bereiden en onze gasten kwaliteit te bieden. De keuken is onlangs vernieuwd en dat is een zorgvuldig proces geweest hoor. We zijn er goed bij betrokken. Je moet per slot goed nadenken over je logistiek en nadenken over details; sluit de deur van de koeling wel de goede kant op? Op papier zie je niet alles dus moet je goed visualiseren hoe de routing loopt in de keuken, zodat je elkaar niet in de weg staat en de bedieningsmedewerkers goed naar het restaurant kunnen lopen. We willen ook minder waste hebben, dus minder verlies van producten en voedsel. Dat proberen we te realiseren door kleine hoeveelheden bij te vullen, zodat het buffet er goed uit blijft zien en toch minder weggegooid moet worden. Rond de Kerst is ons restaurant aan de beurt, het wordt heel mooi."

Ik heb geen studie in filosofie gevolgd, maar ik zie filosoferen over het leven ook als een studie. Hoe sta je in het leven als mens? Hoe ga je om met je ervaringen?

Als het verstand stil staat, dan ben je er pas

"Er is veel in de keuken veranderd, vergeleken met vroeger. Toen was het werk in de keuken veel hiërarchischer georganiseerd en werkte je vanuit je keukenfunctie. Ik begrijp wel waarom het lastig is om aan personeel te komen. Het is best hard werken hoor, soms wel tien uur op een dag en ook in de weekenden. Hier bij de ISVW is de sfeer in het bedrijf zachter en houden ze echt rekening met de mens. Ik voel me hier thuis. We hebben een goed georganiseerde keuken waar we vers koken en afwisselende menu's samenstellen. De meerdaagse groepen krijgen elke dag iets anders. Dieetwensen zijn tegenwoordig niet meer bij te houden. Sowieso koken we gluten- en lactosevrij omdat dat de meest voorkomende allergieën zijn. Maar kijk eens hier (pakt zijn mobiel) naar de dieetwensen van vandaag! Soms is het bijna niet meer te doen. In de keuken hangt een goede sfeer, we lossen het met elkaar op en bewaken goed de kwaliteit door de hygiëncodes van de HACCP-norm bij te houden op de app. Mocht de NVWA, de Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit, langskomen, dan hebben we de cijfers paraat. Bijna

Ik voel me hier thuis. We hebben een goed georganiseerde keuken waar we vers koken en afwisselende menu's samenstellen.

allemaal hebben we lange dienstverbanden, we hebben geen jobhoppers zoals op andere plekken vaak het geval is.

Ik heb geen studie in filosofie gevolgd, maar ik zie filosoferen over het leven ook als een studie. Hoe sta je in het leven als mens? Hoe ga je om met je ervaringen? Luister je wel naar een ander? Zelf heb ik vorig jaar een levensveranderende ervaring gehad. Daar speelde mijn vrouw, die goed thuis is in holistische voetreflexmassage, een grote rol in. Het heeft een diepe band tussen ons gesmeed. In die periode waren alle collega's hier betrokken en warm. Dat tref je niet overal. En als ik me in die tijd dan wel eens zorgen maakte zei mijn vrouw altijd: 'Je zorgen maken is de verkeerde kant op fantaseren.' Ik zit momenteel goed in mijn vel, met energie en vertrouwen in de toekomst."

Niels nomineert Diana Tuma, hoofd receptie ISVW.

Kijk op isvw.nl/boeken

Over onrecht
Judith N. Shklar
'De politiek filosoof die decennia werd onderschat is nu eindelijk in het Nederlands te lezen.'
- *Filosofie Magazine*

Woorden willen losjes leven
Essays over schrijverschap
Virginia Woolf
'Vergeet de sterren: lees deze essays van Virginia Woolf als je van denken houdt.'
- *Trouw*

Het geluk van nabijheid
Hannah Arendt over vriendschap en democratie
Lieve Goorden
'Zoals de gedachte groeit uit de omgang met onszelf, zo groeit identiteit uit de omgang met onze vrienden.'
- Lieve Goorden

De toekomst van werk
Van hiërarchie naar democratie
Lisa Herzog
Herzog laat zien hoe urgent de democratisering van werk nu is, en ze geeft eigentijdse, realistische oplossingen om daadwerkelijk tot een cultuurverandering te komen.'
- *Trouw*

De kracht van gras
Walt Whitman en onze tijd
Jan-Hendrik Bakker
'Onze tijd vraagt om een radicale filosofie waarin kosmos, persoon en samenleving één geheel vormen.'
- Jan-Hendrik Bakker

Trauma en waarheid
Als taal tekortschiet
Wouter Kusters (red.)
'In het dieptst van het trauma liggen de verschrikkingen, maar ook de mogelijkheden om een nieuwe wereld te scheppen.'
- Wouter Kusters

ISVW
INTERNATIONALE SCHOOL
VOOR WIJSBEGEERTE

Filosofie aan de Keukentafel

Stop, denk, doe!

- Ik:** Heb jij wel eens dat iets anders is dan je eerst dacht?
- Sjors:** Ja.
- Ik:** Wat dan?
- Sjors:** Nou, op het paardenfeestje dacht ik dat er alleen kleine paarden zouden zijn, maar er waren ook grote paarden. En ik had ook niet gedacht dat een paard dezelfde naam zou hebben als ik!
- Ik:** En wat dacht je toen het niet zo was zoals je had gedacht?
- Sjors:** Dat het ook leuk was.
- Ik:** Je had ook verwacht dat je het niet zou durven hè, om op een paard te zitten?
- Sjors:** Ja, maar toen was ik er en durfde ik het toch een klein beetje.
- Ik:** Weet je nog iets waarbij iets anders is dan je van tevoren dacht?
- Sjors:** Nou, eerst dacht ik dat spruitjes niet lekker zouden zijn. Maar dat zijn ze wel.
- Ik:** Hoe kan dat dan?
- Sjors:** Je moet het gewoon proeven!
- Ik:** Iets kan anders zijn dan je had gedacht, maar je kan ook ergens anders over gaan denken. Jij zegt toch wel eens 'stop, denk, doe'?
- Sjors:** Ja.
- Ik:** Hoe werkt dat dan?
- Sjors:** Nou, sla eens op mijn hand. Euh (lacht) alsof bedoel ik natuurlijk. Dan zeg ik 'stop, denk, doe'. Dan stop je dus en dan kijk je in je hand en dan denk je na of dat goed of aardig was.
- Ik:** En als dat niet zo is, wat gebeurt er dan?
- Sjors:** Dan doe je iets anders. Dan wil je dus niet meer slaan.
- Ik:** Hoe kan dat dan?
- Sjors:** Door het nadenken. Soms moet je daar ook even voor op een bankje zitten. Om na te denken.
- Ik:** Oh, bij de juf bedoel je?
- Sjors:** Ja, ik zei ook een keer 'stop, denk, doe', maar toen werkte het niet.
- Ik:** Waarom niet?
- Sjors:** Omdat ze (vriendinnetje) me niet had gehoord. Ze rende te hard dus ik kon haar niet tikken.
- Ik:** Haha, nou ik denk niet dat het daar voor bedoeld is, om iemand te laten stoppen zodat je haar kan tikken.

Sjors (4 jaar) en haar moeder Josie (41 jaar, filosoof en bedrijfsleider) proberen af en toe iets verder te praten dan hun neus lang is.

Filosofisch Café september 2024

Trots zijn – een gevoelige kwestie

Sinds het Filosofisch Café met Martha Claeys draaien mijn gedachten rond 'trots'. Mag ik trots zijn op mijn promotie, mijn vrouw-zijn, mijn lichaam, mijn vrienden, onze prestaties bij de Olympische Spelen? Behalve bij trots op mijn eigen prestatie bekruipt mij een ongemakkelijk gevoel.

Martha legde tijdens dit café uit dat er drie soorten trots zijn. Ten eerste, trots op de eigen prestatie. Aan deze vorm van trots ligt een houding van zelfwaardering ten grondslag. Ten tweede, trots dat je mens bent en mensen zijn gelijkwaardig. Deze vorm van trots is gebaseerd op zelfrespect en kan de bron zijn van verzet tegen ongelijkheid. Ten derde, trots aandacht geven aan een eigenheid, gebaseerd op een houding van zelfliefde, van jezelf op waarde schatten.

Voorzien van deze heldere structuur zette Martha ons met een aantal stellingen aan het werk, en we 'verdwaalden' vervolgens hopeloos in de discussie. De verwarring waarin ik achterbleef, hield me bezig.

'Mensen zijn vaak trots op anderen' was één van de stellingen. Ouders zeggen bijvoorbeeld tegen hun kind "ik ben trots op je" of zij vertellen vol trots over de carrièrestap die hun zoon heeft gemaakt. In het eerste geval kan het bedoeld zijn als aanmoediging tot meer zelfwaardering. In het tweede geval is er vaak sprake van 'overspring-trots': men pronkt met de prestaties terwijl men er zelf niets aan heeft bijgedragen. Trouwens, er is sprake van een vergaande vorm van 'overspring-trots' als mensen zich trots voelen omdat het nationale voetbalelftal gewonnen heeft of omdat 'we' veel medailles hebben gewonnen bij de Olympische Spelen.

Terug naar de trotse ouders. We stellen ons eens voor dat de carrièrestap van hun zoon in een catastrofe eindigt. Hij kon de nieuwe functie helemaal niet aan. Hoe vertellen ze dat aan hun vrienden? Voelen zij misschien schaamte, juist omdat zij eerder zo trots waren geweest? Volgens mij heeft dit schaamtegevoel met een bijzonder aspect van trots te maken.

Mijns inziens heeft trots implicaties voor

de toekomst; het moet als het ware nog blijken of de trots gerechtvaardigd was. En hier loopt het spaak bij 'overspring-trots'. De trotse ouders zijn niet in de positie om voor een geslaagde carrièrestap van hun zoon te zorgen. Trots brengt verantwoordelijkheid met zich mee en die verantwoordelijkheid kunnen de ouders niet op zich nemen omdat hun trots van begin af aan niet gerechtvaardigd was. Immers, zij hebben niet bijgedragen aan

Door Christiane Seidel

Trots brengt verantwoordelijkheid met zich mee ...

de totstandkoming van de prestatie.

Nemen we nu de zoon zelf en gaan we ervan uit dat ook hij trots was op zijn carrièrestap. De carrièrestap is weliswaar zijn eigen prestatie en rechtvaardigt in eerste instantie zijn gevoel van trots, maar ook hij zal een gevoel van schaamte hebben als die carrière mislukt en wel juist omdat hij zo trots was. Hij heeft de verantwoordelijkheid, een verantwoordelijkheid naar zichzelf, die het gevoel van trots met zich meebrengt niet waar kunnen maken.

Zouden alle soorten trots een verantwoordelijkheidsaspect naar onszelf hebben?

Filosofisch Café november 2024

Flaneren en aan de slag

Op zondagmiddag 17 november vond bij de Vrienden van de ISVW een Filosofisch Café plaats. Dit keer namen we het woord 'café' heel letterlijk en zorgden we ervoor dat de deelnemers een koffie, thee of ander drankje konden drinken tijdens de presentatie van onze gastspreker en tijdens de twee gesprekrondes in groepjes die volgden.

We werden geïnspireerd om het zo aan te pakken door een paar belangrijke regels in het boek *En nu?* van onze gastspreker Jan Bransen. Hij schrijft "filosofen kun je zien als flaneren, beetje doelloos heen en weer lopen, onder een boom zitten en met elkaar praten, een filosofisch café ... onder het genot van een kopje koffie, of met een pilsje of een wijntje in de hand aan het filosoferen slaan".

Jan Bransen schrijft ook dat het zijn stellige overtuiging is dat filosofie zinvol is als het een levende, publieke praktijk is, een pragmatiek, met praktisch nut. Hij wijst af, in zijn woorden, "een verlamdend, bloedelooos juk van wetenschappelijke disciplineren". Dat bestaat volgens hem in de academische filosofie.

Onze Filosofische Cafés sluiten goed aan bij dat concept van een publieke praktijk en actief filosoferen. Daarom, na een snelle tocht onder leiding van Jan door zijn boek, gingen we met zijn voorstellen aan de slag in groepjes. Wat stelt Jan voor in zijn boek *En nu?* Hij stelt voor dat we proberen in ons dagelijks handelen drie rollen

aan te nemen: de rol van nieuwsgierige debutant, van ruimte biedende morele gastmens en van ontmoetingsreiziger – een levensreiziger niet op zoek naar iets, maar naar interactieve ontmoetingen.

In zijn boek geeft Jan aan dat die rollen mogelijk zijn vanuit vernieuwende houdingen van onder andere toewijding, improvisatie en vertrouwen. Hij vraagt bij interactie met de ander uit te gaan van een open speelveld. In zijn boek geeft hij met talloze voorbeelden aan wat hij met die begrippen – en er zijn er meer dan ik hier noem – bedoelt.

Ja, en toen gingen we in groepjes aan de slag. We wilden bezien of we uit de voeten kunnen met de voorstellen van rollen en houdingen zoals Jan die beschrijft. Daartoe waren enkele levensechte scènes opgesteld. We hadden tijd om er twee te bespreken. Een zo'n scène betrof de situatie rondom het samen met een vriend naar een museum gaan. Je hebt niet zo'n zin en de te bezoeken tentoonstelling be-

valt je niet. Wat doe je nu? Vanuit welke rollen en houdingen ga je zo'n situatie te lijf? Kun je voor je vriend en jezelf een speelveld creëren, kom je aan toewijding toe en heb je voldoende improvisatie tot je beschikking? Ga je in gesprek? Kun je een door jou op voorhand niet interessant gevonden tentoonstelling toch betreden als debutant, op zoek naar ontmoetingen?

Door Luc Meuwese

Foto Rity van der Avoort

Er ontstonden gevarieerde gesprekken en bij het nabespreken bleken er tegenovergestelde gedragsideeën ontworpen te zijn.

De tweede scène die we in groepjes bespraken had te maken met de onrustige situaties in Amsterdam. Heb je in zulke situaties iets aan dialogen of moet je ferme standpunten innemen? Ook hier werd de deelnemers gevraagd de gegeven situatie te benaderen vanuit de toegelichte rollen en houdingen. Dit was lastiger dan bij de eerste scène, omdat het nu minder concreet was, meer algemeen. Maar ook hier bleken uiteenlopende gedragsideeën naar boven te komen.

”

Filosofen kun je zien als flaneren, beetje doelloos heen en weer lopen, onder een boom zitten en met elkaar praten, een filosofisch café ...

Al met al een bijzonder Filosofisch Café in een serieuze cafésetting.

Bij nader inzien

Door Fred Ashmann

De kracht van filosofische projecten

Het thema van deze editie van het Vriendenmagazine, 'Bij nader inzien', nodigt uit om terug te kijken op wat de Vrienden met haar subsidiebeleid hebben bereikt. Sinds we de ANBI-status kregen, hebben wij tal van bijzondere publieksfilosofische projecten ondersteund. Bijgaand plaatje geeft een overzicht hiervan en dat is toch een indrukwekkende lijst.

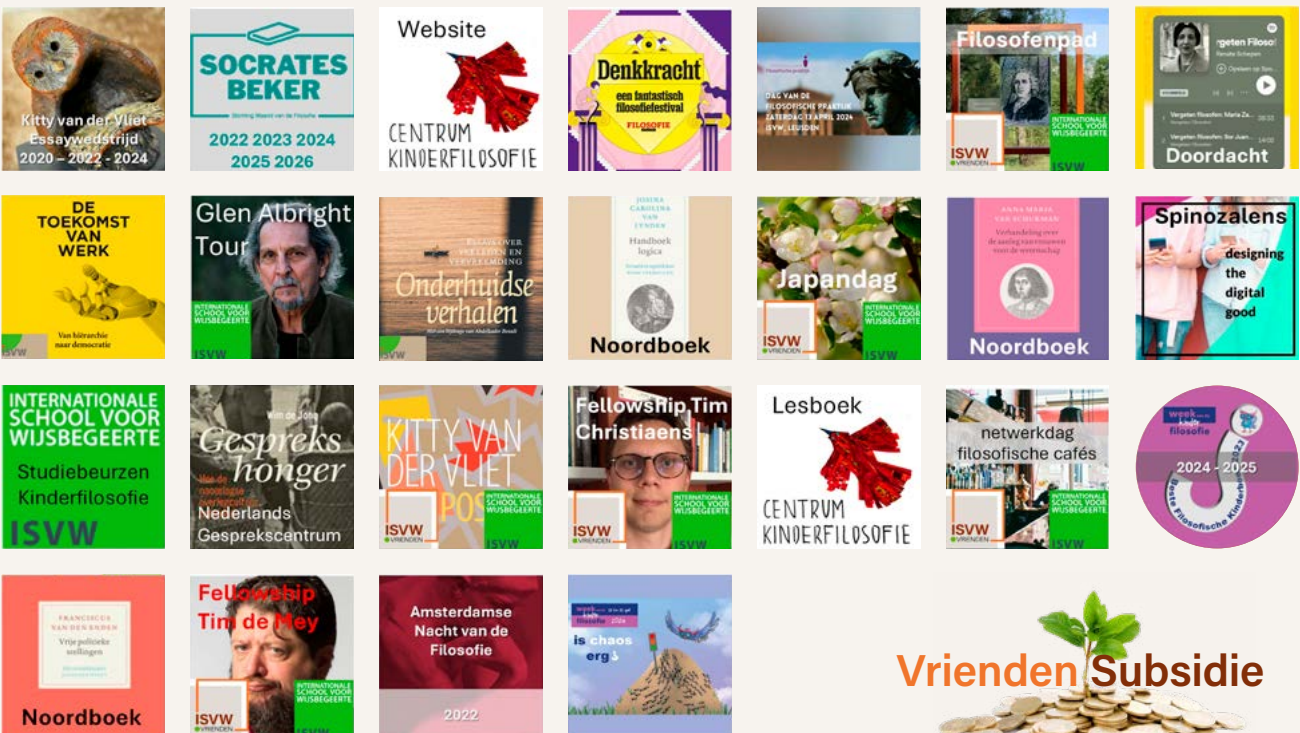
Dit alles was mogelijk dankzij het vermogen waarover we bij de start van ons ANBI-traject beschikten en dankzij contributies, schenkingen en enkele genereuze nalatenschappen. De ANBI-regels verplichtten ons echter om dat vermogen af te bouwen naar een passend niveau. Daarvoor hebben we beleid ontwikkeld in het meerjarenbeleidsplan. Inmiddels zijn we drie jaar onderweg en in die tijd hebben we veel projecten kunnen ondersteunen met royale subsidies.

Het is natuurlijk geen geheim dat de filosofiewereld verre van rijk is. Veel initiatieven draaien op de inzet van professionals die vaak vrijwillig of tegen een minimale vergoeding meewerken. Zelfs dan ontbreekt het vaak aan middelen om projecten goed te organiseren. Hier ligt dan ook een belangrijke rol voor ons als Vrienden: we maken het mogelijk dat bijzondere projecten werkelijkheid kunnen worden.

Deze missie blijft onverminderd belangrijk. Door filosofie toegankelijk te helpen maken bij een breed publiek, dragen we bij aan een meer open, begripvolle samenleving. Filosofische perspectieven dagen mensen uit om uit hun comfortzone te stappen, met meer wederzijds begrip als resultaat. In een tijd waarin de samenleving steeds verder lijkt te verharderen, is dit misschien wel relevanter dan ooit.

Om dit werk voort te zetten, hebben we jouw steun nodig. Met giften, donaties en nalatenschappen kunnen we blijven investeren in projecten die geestelijke lenigheid bevorderen en onze samenleving verrijken. Samen zorgen we ervoor dat filosofie haar waarde blijft bewijzen, nu en in de toekomst.

Namens de Vrienden,
dank voor jullie bijdrage en betrokkenheid.

Boekrecensie

Openstaan voor overweldigende ervaringen | Peter Jurgens

Zeven inzichten uit de filosofie, neurowetenschap, psychologie, religie en spiritualiteit

Uitgeverij Noordboek
ISBN 9789464712391 (2024)
176 pagina's
prijs € 22,90

Door Frans van der Lem

Meegesleurd worden in een wilde stroom van zien, horen en voelen. Als door de bliksem getroffen ineens je levenspad ontwaren. In een verlicht moment je opgenomen weten in natuur en universum.

Bijna iedereen maakt ooit zo'n overweldigende ervaring mee. Het is een uniek moment van bewustzijn. Zintuigen, hart en lichaam openen zich. Je denken breekt los uit vaste structuren en je onbewuste spreekt zich uit. Je beleeft de wereld in haar samenhang en decennia later zijn je herinneringen daaraan nog haarscherp.

Dit boek beziet de overweldigende ervaring vanuit filosofie, neurowetenschap, psychologie, religie en spiritualiteit. Daarnaast komen concrete ervaringen aan de orde. Ook wordt een vergelijking gemaakt met bijna-doodervaringen, mystieke belevingen, flow en extase en andere buitengewone gewaarwordingen. Tot slot lezen we hoe we ons open kunnen stellen voor overweldigende ervaringen.

In januari 2025 zal Peter tijdens het filosofisch café een lezing geven over zijn boek.

Nieuwe vrienden

John Weij

Na bij jullie ISVW in Leusden drie Summerschools te hebben ondergaan en genoten dit bericht. Het waren drie fantastische weken met geweldige docenten en cursisten en een prachthotel met zeer vriendelijke professionele medewerkers.

Komend uit een totaal andere cultuur, van een andere planeet, niet academisch opgeleid, überhaupt niet opgeleid, heb ik alle wijsheden tot me genomen, opgezogen. Het gaf me nieuwe inspiratie... voorlopig kan ik door!

Vanwege leeftijd - met wat lichamelijke ongemakken ook - zal het er in de toekomst niet meer zo snel van komen jullie te bezoeken. Gelukkig zijn er de ongevenaarde ISVW Podcasts om wekelijks te beluisteren!

Dank voor dit alles!

John Weij (een loyale vriend)

ISVW Summerschool 2024

Filosofie van nu

Maarten van Doorn

Ik ben Maarten van Doorn en eind augustus deed ik mee aan de Summerschool *Filosofie van nu*. Het was de eerste keer dat ik meedeed aan een week waarin elk collegeslot werd verzorgd door een andere docent.

In juli was ik bij de Heidegger Summerschool door Dirk de Schutter. Eén van de leuke dingen daaraan vond ik dat je gedurende de week de docent een beetje leert kennen, wat thuis raakt in diens manier van denken en zijn. Al is het feit dat één docent een week draagt natuurlijk geen garantie dat dit gebeurt. Bij *Filosofie van nu* was dat er dus niet, en ergens vond ik dat wel jammer. Dat één persoon je een week lang inwijdt in diens ingewikkelde filosofische passie is voor mij toch een toegevoegde waarde.

Iedereen heeft het natuurlijk druk tegenwoordig, maar het zou denk ik echt wat toevoegen aan de beleving van zulke weken, als bijvoorbeeld alle sprekers van één dag de hele dag aanwezig zijn. Ze kunnen dan ook op elkaar kunnen reageren waardoor de discussies meer body krijgen, het allemaal minder losse stukjes zijn en er meer een groepsgevoel ontstaat. Doordat de docenten nu vlak voor hun praatje aankomen en meteen daarna weer weggaan, voel je je toch meer een onderwijsconsument in plaats van een deelnemer aan een gezellige week filosoferen.

Dit gezegd hebbende was het blik filosofen dat

de ISVW voor deze week had opengetrokken, zoals spreker Jeroen Hopster ook opmerkte, indrukwekkend. De grotere namen van de hendaagse publieksfilosofie, zoals de Denker des Vaderlands en meest recente winnaar van de Socratesbeker, gaven bijvoorbeeld acte de présence. Ook de actualiteit en diversiteit van de onderwerpen beviel goed. Complimenten voor het programma!

Het niveau van de voordrachten was over het algemeen goed, soms wisselend. Op vrijdagochtend was ik zelf aan de beurt: ik gaf een presentatie over mijn boek *Waarom we beter denken dan we denken*. De Vriendenvereniging bracht ik ook onder de aandacht, zoals op de foto te zien is en dat heeft ons volgens mij weer wat leden en bekendheid opgeleverd. Een mooi einde van de zomer!

ONZE MISSIE

Informatie

Informatie aan het Nederlandse publiek over de huidige situatie van Noord-Amerikaanse indianen.

Steun

Morele en politieke steun aan de strijd van Noord-Amerikaanse indianen voor hun politieke en culturele zelfbeschikking.

Projecten

Financiering van projecten die door Noord-Amerikaanse indianen zelf zijn opgezet.

Netwerkdag filosofische cafés 2024

Door Els Dijsterbosch

Op 3 november vond op de ISVW de netwerkdag voor filosofische cafés in Nederland plaats. Er had nog niet eerder zo'n dag plaatsgevonden; dit was dus de perfecte gelegenheid om elkaar als filosofische organisatoren te ontmoeten en ervaringen uit te wisselen.

De organisatoren van de cafés dragen de publieksfilosofie een warm hart toe en zijn onmisbaar in het aanjagen van de filosofie voor een breed publiek. Als Vrienden van de ISVW wilden we deze dag graag mogelijk maken, zodat we onze krachten kunnen bundelen en vieren wat we tot nu toe tot stand hebben gebracht.

De opkomst was goed; veel cafés in het land waren vertegenwoordigd. Het werd een dag met een vol programma, met workshops en lezingen van twee aanstormende sprekers. Roel Meijvis vertelde over Albert Camus en Mariska van Dam over populisme. In de workshops bespraken we met elkaar de successen, dilemma's en uitdagingen. Deelnemers aan de dag hadden hier vooraf een vragenlijst voor ingevuld. Er waren drie verschillende workshops, waaruit mensen er twee kozen om te volgen:

- De programmering: hoe vind je goede, afwisselende sprekers over interessante thema's?
- De vorm: welke werkvormen zijn er, wat zijn daarvan de voor- en nadelen in het bieden van diepgang, stimuleren van interactie, et cetera?
- Het publiek: hoe trek je een geïnteresseerd en actief publiek, hoe doe je PR?

Tijdens de workshops werden veel nuttige tips en tricks gedeeld; met interessante inbreng en goede hulpvragen. Voor zover we het kunnen inschatten hebben de workshops hun doel bereikt: de organisatoren vonden steun en herkenning bij elkaar. Het uitwisselen van wat werkt wel en wat niet, ook qua praktische randvoorwaarden, en het leren van elkaars bevindingen, leken erg waardevol. De problemen waar de organisatoren van cafés tegenaan lopen verschillen, waar ligt dat aan?

Wat opviel was dat de verschillende cafés vaak moeilijk met elkaar te vergelijken zijn, om verschillende redenen. Denk aan: een socratisch gesprek met een, wegens het format, beperkt aantal bezoekers heeft andere uitdagingen dan een drukbezocht café met 80 bezoekers. Zowel organisatoren van filosofische cafés als van socratische gesprekken waren uitgenodigd voor de netwerkdag.

De organisatoren van de cafés lieten weten dat ze erg blij waren met het contact en de uitwisseling, en het initiatief waardeerden. We kijken terug op een geslaagde dag. Tot slot is er een webpagina ingericht waar alle cafés in Nederland op te vinden zijn:

vrienden-isvw.nl/filosofische-cafes-nederland en isvw.nl/filosofischecafes.

Ereleden van de Vriendenvereniging zijn:

Abdelkader Benali (2022)

Hans Achterhuis (2024)

Cadeautip voor de feestdagen: **geef Vriendschap!**

Ben je op zoek naar een duurzaam én inspirerend geschenk voor de feestdagen? Geef dan een jaar Vriendschap cadeau aan je vrienden, familieleden en kennissen.

Voor €50,- kun je met de cadeaukaart iemand een jaar lang Vriend van de ISVW maken (ondanks dat per 1 januari 2025 de contributie is verhoogd naar € 65,-!).

Als Vriend profiteert diegene van de volgende Vriendenvoordelen, hij of zij kan dan:

- tegen een vriendenprijs deelnemen aan de acht filosofische cafés die jaarlijks plaatsvinden;
- vier keer een Vriendenmagazine ontvangen, vol met publieksfilosofie;
- tegen een vriendenprijs deelnemen aan de jaarlijkse Vriendendag;

- als Vriend een Gold Card aanschaffen, die riante korting geeft op de cursussen van de ISVW;
- deelnemen aan ledenvergaderingen en actief worden voor de Vrienden.

Door Vriendschap cadeau te geven steun je de publieksfilosofie in Nederland. Dankzij de contributie van leden, legaten en schenkingen kan de Vriendenvereniging bijzondere initiatieven op het gebied van de publieksfilosofie van zowel de ISVW als van andere organisaties financieel ondersteunen.

Na betaling krijg je de kaart toegestuurd per post. Bij het eerste bezoek aan de ISVW kan de cadeaukaart geregistreerd worden bij de receptie. Vanaf het moment van registratie start één jaar Vriendschap.

De cadeaukaart is te bestellen via www.isvw.nl/cadeaukaart.

Filosofie cursus *Doorleefde filosofie*

Wie wil je zijn? Wat is liefde? Hoe wil je leven? Tijdens de filosofie cursus **Doorleefde filosofie** aan de ISVW maak je kennis met filosofen die in hun werk een brug slaan tussen theorie en praktijk, tussen het denken en de wereld. Filosofie is voor hen altijd **doorleefde filosofie**: van **Rosa Luxemburg** en **Bell Hooks** tot **Iris Murdoch** en **Susan Sontag** en vele anderen.

De cursus begint op **25 januari 2025** en bestaat uit vijf weekenden, die ook los te volgen zijn. Docent is filosoof **Carolien van Wely** (ze schreef onder andere het boek *Wat denken doet*). Daarnaast zijn er elk weekend andere gastsprekers. Kijk voor meer informatie op: isvw.nl/doorleefdefilosofie.

Kom je ook langs op het bosrijke landgoed van de ISVW? Voor een fijn verblijf in ons hotel, met heerlijke maaltijden, én voedsel voor de geest. Ontmoet geestverwanten, en verrijk jezelf met inspirerende inzichten!

ISVW
INTERNATIONALE SCHOOL
VOOR WIJSBEGEERTE

Jonge Denkers denken bevrijdend op het Spinozafestival

Filosofie is een wijze van denken, die je op verschillende manieren kunt presenteren. Na een dag vol lezingen, toneel en debatten op het Spinozafestival in Amsterdam kwam ik op het laatst terecht bij drie 'Jonge Denkers'. Het liet me meteen weer op het puntje van mijn stoel zitten! Nu waren deze middelbare scholieren ook niet de minsten. Elk jaar worden er Jonge Denkers verkozen via een wedstrijd waar de ISVW aan meewerkt. Ze moeten niet alleen pakkend weten te schrijven maar ook een pitch verzorgen. Een prima plan omdat in de publieksfilosofie mondigheid zo belangrijk is.

Door Anja Hoogenboom

Dit onderkent ook de initiatiefnemer van deze wedstrijd, de filosofieleraar Floris Schleicher die de jongeren begeleidde bij hun presentatie en het debat erna. Drie van de acht Jonge Denkers hadden, speciaal voor het Spinozafestival, een column geschreven over het thema Bevrijdend Denken. Het was verrassend om te zien welke invalshoeken ze kozen en hoe helder ze hun visie op het podium brachten.

'Zo vrij als een non' was de eerste column, van Alani Voogel. Zij vertelde dat we het leven van een non juist vaak zien als het tegenovergestelde van vrijheid, waarbij 'vrij zijn' bijna synoniem geworden is aan 'vrij van'. Vrij van regels, opleggingen, beperkingen. Maar ondertussen hebben we te maken met maatschappelijke verwachtingen zoals het najagen van een huwelijk, een goede baan, kinderen, een mooi huis. Alani zegt: echte vrijheid vraagt niet om keuzes maar juist om geestelijke ruimte voor rust en diepgang. Zoals een non haar dagen vult met stilte en gebeden, kunnen wij ook door bepaalde ritmes en grenzen ons denken bevrijden. Want, zo eindigde de column: "Terwijl wij piekeren over wc-papierkeuzes en de perfecte carrière, kiezen zij gewoon voor rust ..."

De column van Suzanna Kooijman was beeldend: zij woont in een straat met opvallende appartementen, met daarnaast het beroemde Rietveld Schröderhuis. Dit huis wordt alom gelauwerd; het is een soort representatie van een bevrijdende manier van denken. Niet alleen op papier, maar ook in de ruimte. Maar Suzanne ondervond óók lef bij het saaie wooncomplex. Durf in deze tijd van individualisme en onafhankelijkheid maar eens bij je burens aan te kloppen voor een gemeenschappelijk tuintje aan een drukke autoweg. Het raakte haar hoe ze eens iemand onder een rood parapluutje in de stromende regen daarin zag werken.

Zo kan veel een belichaming zijn van het vrije denken, wat nooit zonder vallen en opstaan gebeurt. Daadwerkelijk leven in een Rietveld-huis is anders dan het idee erachter en een gezamenlijk tuintje is ook niet altijd rooskleurig. Suzanna schreef: 'Je denkbeelden realiseren in de werkelijkheid levert vaak de nodige frictie op'. Bevrijdend denken is volgens haar juist geen kalme onderneming. Het geploeter in zo'n tuintje is best zwaar zo samen, maar het geeft uiteindelijk wel voldoening! En dat kan soms nog puurder zijn dan stukken die je schrijft of meningen die je ook maar vormt door allerlei invloeden van buitenaf...

Wouter Dieleman keek vooral naar onze visie op het bevrijdend denken. We zien dat vaak als een proces, iets dat we willen bereiken. Maar is het denken wel zo doelgericht? Kunnen we het juist niet beter zien als een eeuwig ontwikkelend proces? Dat vroeg hij zich af in zijn vlotte presentatie die hij uit de losse hand deed, wat daardoor pakkend was. Wouter vertelde hoe het nihilistische denken je vast kan laten lopen tot een dieptepunt, maar dat 'het geschuifel in je hoofd' ook kan leiden tot overwinningen. Hoewel er ook altijd weer obstakels zullen zijn. Het is een soort cyclus die je richting het bevrijdend denken laat bewegen. Opnieuw en opnieuw.

En ik kon aan het einde van het Spinozafestival constateren dat jonge mensen altijd en opnieuw verfrissende ideeën hebben!

Na een dag vol lezingen, toneel en debatten op het Spinozafestival in Amsterdam kwam ik op het laatst terecht bij drie 'Jonge Denkers'.

Het Vriendenbestuur
en de redactie van
het Vriendenmagazine
wensen iedereen
hele fijne feestdagen
en een wijs en gezond
2025

Colofon

Het Vriendenmagazine beoogt het volgende: De verbinding stimuleren tussen mensen met belangstelling voor publieksfilosofie, de Vrienden in het bijzonder, het breed delen van filosofisch en maatschappelijk betrokken verhalen, opvattingen en ervaringen.

Bestuur Vrienden ISVW

Fred Ahsmann	Voorzitter	fahsmann@vrienden-isvw.nl
Jaap Obbink	Secretaris	secretaris@vrienden-isvw.nl
Joost Pigmans	Penningmeester	penningmeester@vrienden-isvw.nl
Eduard Heinerma	Bestuurslid	eheinerma@vrienden-isvw.nl
Maarten van Doorn	Bestuurslid	mvandoorn@vrienden-isvw.nl
Bas Mesters	Bestuurslid	bmesters@vrienden-isvw.nl

Redactie Vriendenmagazine

Eindredactie	Erwin van Aalst, Rity van der Avoort
Redactiemedewerkers:	Stefan Steenkamp, Kobi Wapenaar, Frans van der Lem, Els Bijsterbosch, Anja Hoogenboom, Hidde de Blouw, Mirjam Montsma, Eduard Heinerma, Peter Jansen.
Columnist	Rudi Holzhauer
Keukentafelgesprekken	Claudia Pino & Josie Heerink
Foto's voorpagina	EVA Fotografie
Vormgeving & DTP	Jelle - Ontwerp, Foto & Druk

Het volgende Vriendenmagazine staat 11 maart 2025 online heeft als thema: **'Veerkracht'**.
Kopijsluiting is **28 februari 2025**.

Jouw verhaal in het Vriendenmagazine?

Schrijf ons over je ervaringen tijdens cursussen of weekenden die over de publieksfilosofie gaan. Deel de levensverhalen waar je van geleerd hebt of die je tot inzicht hebben gebracht. Mail ons over gebeurtenissen of boeken die je geïnspireerd hebben.

We nodigen onze ISVW-Vrienden van harte uit om hun ervaringen en verhalen naar de redactie te sturen: rvdavoort@vrienden-isvw.nl

ISVW
● VRIENDEN